

Karjalaiset tulevat - inkeriläiset lähtevät

litin siirtoväen huollon arkisto kertoo 1939 - 1947

Antti Pullinen - Sanapaja

Karjalaiset tulevat - inkeriläiset lähtevät

litin siirtoväen huollon arkisto kertoo 1939 - 1947

Antti Pullinen – Sanapaja

Karjalaiset tulevat - inkeriläiset lähtevät

Iitin siirtoväen huollon johtajan arkisto kertoo 1939 - 1947

Kirjoittaja

Antti Pullinen

Kustantaja

Sanapaja Oy

Paino

Korian Kirjapaino Alanko Ky 2007

ISBN

974-952-9542-097

Kannen kuva

Kaukolan lehmät jatkavat
evakkomatkaansa Kirkkosillalta.
Aune Iivosen albumista

Ilo pintaa - vaik syvän märkänis

Evakkotien pientareelta jäi elämään sanontoja, jotka eivät jää mielestä.

-Lähtö kottoo ol ikävä, ko ei ees nukkee saant mukkaa. Mut kyllol porvoolai-silla ihmettelemistä, kun vahvialaiset tulivat hevosillaa. Kaupungin mamsellit saivat aikamoisen herätyksen, kun raudoitettut nelipyörärattaat kolistivat aamulla mukulakiviä pitkin, hevoset hirnu ja ämpärit pit ääntää.
Pirkko Mitikka, Vahviala, litti

Antrealaiset valittelivat Särkisalmen lossilla, mitä kaikkea piti jättää kotiin. Siihen mustalainen:

- A herrasein, teilt män vaa talo, mut miult män koko lääni.
SKS arkisto.

"Siit on hyvä, ettei oo ensimmäine kerta, sano Antree emäntä ko evakkokuormaa kesäll 1944 teki".
Vuoksen perintö s. 11.

-Nurmosta meille jäi mukavia muistoja. Isäntä Jaakko Kalistaja oli jo lähellä 80 -vuotias. Jos jotain esinettä pyysi häneltä lainaksi, vastaus oli: "Joo se on aivan sitä varten."
Erkki Lallukka, Käkisalmen mlk, litti

"Viis kertaa ne minnuu siirtiit, ko ne tietääät paremmin ko mie isse, miss mie viihy. Mie näi meii hevonselkii kaks kertaa, Mikkelis ja Poris."
Heikki Waris ym.: Siirtoväen sopeutuminen s.52.

"Sitten luin hämäläisen ystävättäreni kirjeen. Hän kirjoitti, että mitäs siellä maantiellä harhaillet, tule meille. Itkin häpeilemättä sitä lukiessani." Hellin Tauru: Muistojen tilkkutäkki s.72.

Kuuttilan mummo Eeva Olkinuora teki 18.6.1944 evakkokuormaa. Rintamalta kuului tykkien kumu, maataistelukoneet valvoivat teitä. Nuoremmat siinä itkeskelemään.
-Tytöt, ei pie itkee, itku pittää säästää pahhaa paikkaa.
Vuoksen Perintö s. 14.

-Tytöt toivat Työväentalolta nelivuotiaat kaksoset meille, Seija ja Pirkko Viipurista matkalla Hollolaan. Saivat mustikkapiirakkaa, olivat hyvin puheliaita. Seija kertoi: "Ykti taktalaine anto karamellia ja lupati tappaa ryttät, jotta mie pääten takasii Viipurii."
Signe Mäkinen kenttäpostikirjeessä miehelleen, litti

Tammelán isännät ihmettelivät, kun evakkoisännillä oli aikaa istua matkahuollossa korvikkella päivät pitkät. Siihen tuli vastaus:
-Ko ei ehitty ottaa kaikkii tavaroit, otettii mukkaa vähä enemmi rahhaa.
Vuoksen perintö.

Sisällysluettelo

Ilo pintaa - vaik syvän märkänis.....	3
Lukijalle.....	5
Viranomaissuunnitelmia evakuoinnista ennen sotaa	7
Siirtoväen huollon johtajat kuntiin ja kaupunkiin.....	9
Talvisodan aika litissä 1939-40.....	11
Johtaja vaihtuu - Väinö Asikainen remmiin.....	13
Koivistolaiset ja huollettavia jää littiin 1941-42	15
Merkintöjä johtajan papereissa 1942-44	17
Hohti ja Karimo johtajiksi.....	20
Sotakesä 1944.....	22
litissä lähes 400 inkeriläistä	24
Jälkihoitoa vuonna 1945.....	27
littiin vakiintui 2000 hengen karjalaisväestö	29
Yhteenveto kertoo:	
litissä enimmillään 4000 siirtolaista	31
Tilastokeskuksen laskelmat litin siirtolaisista.....	32
Evakot kertovat matkoistaan.....	34
Toinen lähtö 1944 Käkisalmen mlk:sta	38
Kausala suuri huoltokeskus 1940 ja kesän 1944 evakuoinneissa.....	41
Vahvialaiset ja käkisalmelaiset tulevat täydennyssiirtolaisina	46
Tulihan ne tulokahvit pienen rähinän jälkeen.....	47
Kausalan aseman päiväkirja kertoo	49
Tekijän kiitokset, tekijä.....	52
Käytetyt lähteet	53

Lukijalle

litin Kausalan kylän suurtulipalon (1863) kärjäpapereita etsiessäni Hämeen maakunta-arkistossa sattui silmä luettelotietoon ”litin siirtoväen huollon johtajan arkisto”.

Matkustin syksyllä 2004 lukemaan nuo 12 kansiota ja tein muistiinpanot.

Tiedot ulottuvat talvisodasta vuoteen 1947 kohtalaisen kattavasti. Tilastoja, postikirjoja, kiertokirjeitä, kuitteja, kirjeita. Saapuneita ja lähteneitä. Niistä saa kuvan, mitä noin 8000 hengen litissä tapahtui, kun 2000-3500 evakkoa saapui. Ja mikä oli n. 350-400 inkeriläisen tie litistä vuodesta 1943 vuoden 1945 tammikuun toiseen päivään kello 07 aamulla, kun kuormaus idän junaan alkoi. Siihen aikaan junat vihelsivät. Tämäkin juna vihelsi ja lähti. Minne?

Mikä arkisto?

Hämeen maakunta-arkisto sijaitsee Hämeenlinnassa Arvi Karistonkatu 2 A:ssa.

Siellä ovat litin ”huollon” paperit muiden lähes lukemattomien papereiden joukossa, yhtenä yli parinkymmenen muun kunnan arkistojen joukossa.

Tässä kirjassa noudatan aikajärjestystä painottaen työn moninaisuutta ja sijoitettavien valtavaa määrää tavallisessa suomalaisessa vastaanottavassa kunnassa.

Raha-arvot olen muuttanut monesti myös viimeisiksi eli vuoden 2002 mummon markoiksi ja euroiksi.

Mikä siirtoväen huolto?

Kerron vain ”huollon” toiminnasta. Evakkomatkasta, vastaanotosta, ta-

soitussiirroista.

Siirtoväen menetysten korvaaminen, maanhankinta ja rakennustoiminta vaativat omat selvityksensä.

Heti saavuttuaan tarkkaan laskien kaikki evakot olivat huollon piirissä. Nopeasti pääosa, sijoitettuna katon alle, alkoi huolehtia itse asioistaan. Ja pian me kaikki evakot.

Noista ajoista on kulunut jo ihmisikä.

Tästä vaiheesta, ”katon alle” pääsemisestä ja vastaanotosta on syytä kertoa, kun meitä sijoitettavia ja vastaanottajia on vielä olemassa. Muuten paperit jäävät arkistoihin todella ”lukemattomien” papereiden joukkoon.

Tapahtuma saa oikean mittansa, kun kysyn:

”Mitä 7300 hengen litissä tapahtuisi, kun huomenna iltapäivällä saapuisi 3600 evakuoitua lapsineen, kissoineen, koirineen, allergioineen ja matkalaukkuineen?”

Mahtaisi jo Kausalan parkkipaikoilla olla tungosta.

Mikä johtaja?

Keskeisessä tehtävässä olivat lääninhallituksen kuntiin nimeämät virkamiehet eli siirtoväen huollon johtajat ja kyläpäälliköt.

Tämä kirja on kunnianosoitus heille hyvin epäkiitollisesta, mutta hyvin hoidetusta työstä. Tämä on kiitolisuuden osoitus kaikille suomalaisille, jotka ottivat vastaan kotinsa, omaisuutensa ja elinkeinonsa menettäneet evakot. Evakot, joiden miehet olivat rintamalla vastaamassa siitä, että tänne ei väkisin niin vaan tulla.

Alussa litissä johtajana toimi opettaja Aukusti Mikkonen talvisodan aikaan ja kesään 1941.

Maanviljelijä Väinö Asikainen oli tehtävässä Mikkosen jälkeen eli 1.7.1941 - 16.11.44.

Kauppias Siivo Hohti tuli johtajaksi suojeluskunnan paikallispäällikön tehtävästä (ja asekatkenta-vangitsemisesta) vapauduttuaan 16.11.1944 lähtien noin vuodeksi. Loppuajan tehtävää hoiti kirjanpitäjä Ilmari Karimo lokakuulle 1947.

Korostan, että tämä teos on kertomus litin huollon näkökulmasta.

Evakuoiduista karjalaisista on kirjoitettu hyvä teos.

Heikki Waris, Vieno Jyrkilä, Kyllikki Raitasuo ja Jouko Siipi:

SIIRTOVÄEN SOPEUTUMINEN: Tutkimus Suomen karjalaisen siirtoväen sosiaalisesta sopeutumisesta. Otava 1952.

Kirjallisuusluetteloja ja kiitokset löytyvät tämän kirjan lopusta.

Evakkovuodet on muutenkin pantu kirjoihin pitäjähistorioissa, kyläkirjoissa ja erillisissä muisteluissa. Mielestä ne ajat eivät häviä, olivat ne sellaisia matkoja...

litin Kausalassa toukokuulla 2007.

Antti Pullinen

Viranomais suunnitelmia evakuoinnista ennen sotaa

Tämä luku perustuu johannekselaisen Osmo Ahokkaan artikkeliin Karjala-lehdessä 26.10.2006.

Yleisesikunnan päällikön kenraali Oscar Enckellin aloitteesta Kannaksen evakuointisuunnitelmien teko aloitettiin jo vuonna 1922 mahdollisen Suomen ja Neuvosto-Venäjän välisen sotatilanteen varalta. Se valmistui 1923.

Sisäasianministeriö tyytyi toimimaan vain postikonttorina asiassa Yleisesikunnan ja Viipurin lääninhallituksen välillä. Myöskään valtioneuvosto ei ollut aktiivinen suunnitelmien valmistelussa ja ajan tasalla pitämisessä.

Suomen hallitus heräsi syyskuun lopussa 1939, kun suursota jo riehui Euroopassa. Saksa oli pari vuotta käynyt hermosotaa, liittänyt Itävaltan itseensä, ottanut Tsekkoslovakiinan sudeettialueet ja julistanut maan protektoriaatiksi. Elokuussa 1939 Saksa oli hyökännyt ja valloittanut Puolan länsiosan ja Venäjä oli ottanut Itä-Puolan.

Suomessa oli voimassa maaliskuussa 1931 vahvistettu ”Kannaksen pakko-tyhjentämissuunnitelma V.K. 27”, joka ei ollut ajan tasalla.

Evakuointi oli määrä suorittaa kaksivaiheisesti siten, että väestö ja (ja karja) kuljetetaan rajaseudulta maanteitse marssein Säkkipjärven, Vahvialan, Antrean ja Kirvun tasalle. Kun rautatiekalusto vapautuu liikennäkannallepanon kuljetuksista, siirron oli määrä jatkua junilla sisemmälle Suomeen.

Pari kuukautta ennen sodan syttymistä sisäasiainministeriö ilmoitti Viipurin lääninhallitukselle, että läänin väestö siirretään Mikkelin, Hämeen, Turun ja Porin sekä Vaasan lääneihin. Tarkempia tietoja, esim. pitäjien kohdekuntia ei ilmoitettu.

Evakkoon, minne?

Syyskuussa 1939 perustettu kansanhuoltoministeriö lähetti 10.10. silloisille kunnallislautakunnille, jotka vastasivat nykyisiä kunnanhallituksia, kirjeen kehottaen lautakuntia heti varautumaan mahdollisten evakuoitavien vastaanottamiseen.

Kirjeen mukaan ”majoitus on järjestettävä olosuhteiden mukaan yksityistaloihin ja yhteismajoituksena kouluihin tms. käytettävissä oleviin yleisiin rakennuksiin. Muonitus on järjestettävä niin hyvin kuin käytännössä on mahdollista joko yksityiskodeissa tai yhteismuonituksessa.” Lisäksi määrättiin varaamaan etukäteen myös tarpeelliset vuodeoljet ja polttopuut tai ainakin selvittämään, mistä ne tarvittaessa ovat viivytyksettä saatavissa. Kunnilla oli hyvin vähän henkilöstöä tähän aikaan, mutta asiallisesti kaikkialla oli toimivat suojeleuskunnat ja lottayhdistykset. Sodan alla tapahtui sekä kaupunkien, koulujen ja rajaseudun kuntien evakuoiteja, edes takaisin, vapaaehtoisesti ja käskyistä. Välillä suljetut koulutkin määrättiin aloittamaan uudelleen 28.11.

Talvisota syttyi 30.11.1939.

Välittömästi alkoi evakuointi.

Vasta tässä yhteydessä sisäasiainministeriö ilmoitti evakuoitikkunnat. Heti voitiin todeta, etteivät siviiliviranomaiset pystyneet yksin hoitamaan evakuoiteja ja tehtävät siirtyivät puolustusvoimille. Langat eivät olleet yksissä käsissä, vaan kolmekin ministeriötä antoi omia, ristiriitaisia-kin määräyksiään.

Rautateille suurtehtävä

Evakuoinnin pelasti katastrofilta se, että liikekannallepano oli tapahtunut jo lokakuussa ja rautatiekalusto oli vapautunut tästä suurtehtävästä. Junat olivat käytettävissä ja alkoivat kulkea.

Vastaanottosuunnitelmat eivät kunnissa suinkaan aina olleet valmiina. Paljon jouduttiin yhteismajoituksiin. Huhtikuussa rauhanteon jälkeen alkoivat laajat tasoitussiirrot. Niillä pyrittiin purkamaan mm. yhteismajoituksia. Kun kesän tullen saatiin aikaan ns. siirtoväen pika-asutuslaki, alkoivat seuraavat siirrot.

Yli 400 000 evakon hätää lisäsivät huhut ja epätietoisuus kohtalosta. Jälkeenpäin on paljonkin muisteltu kertomuksia siitä, mitä rauhanneuvottelijat olisivat sanoneet Moskovassa. Voisivatko evakot palata koteihinsa miettimään vaikkapa vuoden ajan, jäädäkö luovutetulle alueella vai muuttaa Suomeen? Mitä suomalaiset sanoivat ja mitä Molotov sanoi?

Vuonna 2006 tutkija Anssi Vuorenmaa on selvittänyt, että loppujen lopuksi 29 karjalaista olisi jäänyt luovutetulle alueelle, heistä 19 kannakselaisia.

Karjala takaisin 1941

Uusi suuri siirto tapahtui, kun sodassa ja rauhanteossa menetetty alue vallattiin ja valtaosa eli 70-80 pro-

senttia pääsi muutamaksi vuodeksi koteihinsa takaisin. Kuitenkin mm. vanhainkoteja jäi siirtokuntiin.

Jo kesällä 1940 aloitti sisäministeriön evakuointitoimikunta työnsä ja valmisteli tarpeelliset muutokset lakeihin ja asetuksiin. Niitä tarvittiin väestön, karjan ja muun omaisuuden evakuointien saattamiseksi ajanmukaisesti säädösten pohjalta tapahtuvaksi.

Tässä työssä oli eri tasoilla mukana niitä, jotka olivat olleet vaikeissa paikoissa hoitamassa talvisodan evakuointia.

Suunnitelmat ajan tasalle

Tämän toimikunnan laatimat evakuoinnin toimeenpanoasiakirjat olivat pohjana, kun rajaseudun suojeluskuntapiirit tekivät jo asemasotavaiheessa erittäin salaiset ja yksityiskohtaiset pitäjien evakuointisuunnitelmat. Työnjako puolustusvoimain ja siviiliviranomaisten välillä tehtiin selväksi.

Suunnitelmassa laskettiin esim. Kannaksen evakuointiin tarvittavan 27 vuorokautta.

Kesäkuun alussa 1944 siihen oli aikaa 10 vuorokautta.

”-Ensimmäiset päivät olivat kaaosta, joka sitten muuttui johdetuksi pakoksi”, kertoi Viipurin suojeluskuntapiirin esikunnan evakuointiupseeri Seppo Härmälä myöhemmin Osmo Ahokkaalle.

Vastaanottavissa kunnissa evakuointiasiat olivat nyt paremmassa kunnossa kuin talvisodan aikaan. Siirtoväen Huollon Keskus, Päämaja ja Kotijoukkojen esikunta olivat tehneet yhdessä sijoitussuunnitelmat. Kunnilla oli nyt kunta- ja kyläkohtaiset omat suunnitelmansa valmiina.

Siirtoväen huollon johtajat kuntiin ja kaupunkeihin

Talvisodan alla kesällä 1939 perustettiin Suomeen kansanhuoltoministeriö ja kuntiin kansanhuoltolautakunta. Olin silloin pikkupoikana Viipurin maalaiskunnan Ylivedellä ja kunnan kansanhuollon toimistoa majoitettiin kotiimme Ylähoviin.

Toiminta keskittyi alussa Viipuriin. Kansanhuollolle kuului alkavan tavarasäännöstelyn, säännöstelykorttien ja ostolupien hoito ja sille ajateltiin ilmeisesti myös osoittaa, nimensä mukaisesti, siirtoväen huolto.

Heti osoittautui, että siirtoväen asiat oli koti-Suomessa erotettava omaksi organisaatiokseen. Sisäministeriöön perustettiin 17.1.1940 osastona Siirtoväen huollon keskus. Sen päälliköksi saatiin muuta tehtävää vailla oleva, edellisen hallituksen oikeusministerinä toiminut kansanedustaja, tohtori Urho Kekkonen. Lääneissä tehtävät kuuluivat lääninhallituksille maaherran johdolla.

Siirtoväkeä vastaanottaviin kuntiin määrättiin maaliskuussa 1940 siirtoväen huollon johtaja, joka huolehti siirtoväen ja siirretyn omaisuuden huollosta ja hoidosta lääninhallituksen asettamana valtion virkamiehenä erittäin suurin valtuuksin. Kyliin tuli kyläpäällikkö. Huoltojohtajan apuna oli kaksi siirtoväen piiristä tulevaa luottamusmiestä, myöhemmin kolme, joista yhden tuli olla nainen.

Organisaatio alkoi toimia ja joutui tulikasteeseen talvisodan lopun suurten evakkoryhmien tulviessa koti-Suomeen.

Siirtoväen huollon johtajat ja kyläpäälliköt olivat yli 40-vuotiaita

elämänkokemusta omaavia miehiä. Nuoremmat olivat ase kädessä rintamajoukoissa.

Katto pään päälle

Nimensä mukaisesti nämä johtajat ja päälliköt olivat huollon tehtävissä. Ensimmäinen tehtävä oli saada evakoille katto pään päälle, hellan kulma käyttöön ja karja talvelta suojaan. Toinen tehtävä oli rahahuolto ja avun varassa olevien vanhusten, sairaiden ja orpojen turvan hoitaminen.

Se oli organisointia, järjestämistä ja käskemistä. Ihmiset eivät aluksi oikein tajunneet, mistä on kysymys. Kun talvella 1940 vaikkapa 8000 asukkaan littiin tulvi jatkuvasti väkeä sekä karjaa rautateitse ja maanteitä pitkin, alussa heti 2000 henkeä ja karjaa, heidät oli sijoitettava katon alle talvisäällä. Jollei kyläpäällikön sana riittänyt, huollonjohtaja puuttui asiaan - ja tarvittaessa maaherra. Hyvinkin nopeasti ja määrätietoisesti.

Pääsääntöisesti talon väki - ja varsinkin talon naiset - tajusivat, mistä on kysymys, kun evakkokuorma lapsineen ja eläimineen tuli lumiselle pihalle. Lehmät utareet jäässä ja sorkat veressä.

Syksyllä eli 20.9.1940 organisaatiota laajennettiin niin, että paljon siirtoväkeä sijoittaneisiin kuntiin tuli siirtoväen huoltolautakunta. Huoltojohtaja toimi sen puheenjohtajana ja siirtoväellä oli kaksi omaa edustajaansa lautakunnassa.

Rajakunnat taas evakkoon

Jatkosodan syyttyä kesäkuun lopulla 1941 tilanne muuttui, kun uuden rajan pitäjät, Lappeenranta ja vaikkapa Imatra evakuoitiin uhkaavan sodan alta. Edelleen, kesään 1942 mennessä oli pääosa Karjalan siirtolaisista palannut kotiseudulleen ja monissa kunnissa jäljelle jääneiden huolto saatiin normaaliin kunnan huoltoon, joko lautakunnan tai vain yhden huoltovirkamiehen hoiviin. Kansaa liikkui runsaasti edes takaisin, junat olivat täynnä. Kuntiin nimettiin myös majoituslautakunnat hankkimaan kattoa pään päälle.

Tehtävät keskitettiin

Kesällä 1944 tuli kuntiin jälleen siirtolaistulva ja tehtävät keskitettiin siirtoväen huoltojohtajalle. Vuonna 1946 päästiin jo normaaliin järjestykseen, tosin siirtoväen huolto jatkui erikoishuoltona syyskuuhun 1947, usein jopa vuoteen 1950.

Maanviljelijä Väinö Asikainen (s. 1900) toimi huollon johtajana 1.7.41-16.11.44. Hänen talonsa piirissä oli kiivaimman evakuoinnin aikaan kaksisataakin henkilöä. Kuva perheen albumista.

Urheilu- ja kone liikkeen omistaja Siivo Hohti (s.1898) toimi huollon johtajana 17.11.44 alkaen maaliskuulle 1945. Sk-vääpeli Hohti ehti toimia paikallis- ja aluepäällikkönä sekä is-komppanian päällikkönä ja kärsi tuomion asekatkennästä. Kuva Iitin Seutu -lehti.

Kausalan kansakoulun opettaja August Mikonen (s. 1884) toimi siirtoväen huollossa johtajana maaliskuun alusta 1940 kesäkuun loppuun 1941. Hänet oli palkittu hyvin harvinaisella Sk-ansiomitalilla.

Liikealalla toiminut Ilmari Karimo (s. 1896) oli huollon johtajana marraskuusta 1945 toiminnan päättymiseen lokakuussa 1947. Hän oli sk-vääpeli ja valioluokan ampuja. Kuva E-Iitin suojeluskunnan ryhmäkuvasta.

Talvisodan aika Iitissä 1939-40

Siirtoväkeä - evakkoja - liikkui heti suursodan puhjettua syyskuussa 1939. Liikekannallepanon eli YH:n aikaan lokakuussa alkoivat siirrot rajakunnista. Neuvotteluilmapiirin mukaan siirtoja toteutettiin edes takaisin. Helsingistä ja muista kaupungeista siirtyi maakuntiin varsinkin lapsiperheitä ja vanhuksia. Tässä vaiheessa saapui ensimmäinen aalto siirtoväkeä, perheitä kaikkialta Kannakselta, tuttavaperheitä, sukulaisia.

Marraskuun 30. päivänä Neuvostoliitto hyökkäsi sotavoimillaan Suomeen.

Helmikuun lopulla 1940 Summan murruttua alkoi siirtolaisia tulvia junilla, maanteitse ja jäätyneen Viipurinlahden yli littiin varsinkin koi-vistolaisia, sekä kauppalasta että maalaiskunnasta. Lähteneitä tuli Viipurinlahden rantakylistä ja saarista, kaikkialta

Hätätilanne hoidettiin

"Toimikaa tilanteen mukaan" oli ajatuksena, kun junat alkoivat tiputtaa evakkoja rautatien varteen. Iitissäkin kunnan luottamusmiehet, varttuneet kunnanisät, olivat sopivasti eri kyliltä.

Silloisen kunnallislautakunnan eli kunnanhallituksen jäsenet ohjailivat evakkoja kotikylänsä taloihin. Tulijoita oli joka puolelta Kannasta, sijoitussuunnitelmia ei ollut, sijoituskuntiahan ei ollut kattavasti määrätty. Alustavat luettelot kunnista, jonne evakot tuli ohjata, päätettiin maaherrojen kokouksen jälkeen vasta 18. huhtikuuta 1940 ja lopulliseksi

ajateltu siirtokuntaluettelo määrättiin vasta 18. marraskuuta 1940. Ei ihme, että junat olivat täpösen täynnä hellan kulmaa etsivistä evakoista. Kotirintamalla olevat lotat ja varttuneet suojeluskuntalaiset olivat nyt korvaamattomana apuna asemalla muonittamassa, ohjaamassa ja lohduttamassa.

Koiviston kunnan hoitokunta ja molemmat papitkin asettuivat Iitin kirkolle. Koivistolaiset siirtyivät kohden Länsi-Suomea, mutta paljon jäi littiinkin.

Jääskeläiset olivat toinen suuri ryhmä Iitissä ja lähikunnissa. Jääskenkirkkoherranvirasto muutti nyt Iitin pappilaan.

Maaliskuu ja Moskovan rauhan alueuovutukset tyhjensivät Kannaksen täysin.

Huolto alkaa toimia

Kunnan viranomaiset ja luottamusmiehet saivat evakkotehtäviin helmimaaliskuussa siis siirtoväen huollon johtajat kyläpäällikköineen avuksi ja maaliskuun alussa vastuu siirtyi heille.

Iitissä johtajana toimi alussa opettaja Aukusti Mikkonen. Iitti kuului silloin Uudenmaan lääniin ja määräyksen virkaan antoi sen lääninhallitus.

Vuosien mittaan "huolto" toimi Kausalassa mm. Vesterisen kulmalla Arolan talossa, Vuorion talossa Pajatiellä ja myöhemmin se siirtyi aseman taakse Tyynelän matkustajakodille, valkeaan tornilliseen taloon meijerin viereen.

Kun evakkojen taloihin sijoittaminen oli saatu käyntiin, alkoi raha-avustus-

ten antaminen - kuittausta vastaan - avun tarpeessa oleville perheille. Huollon johtaja kuittasi nimismies Eino Pasaselle ohjatuista valtion varoista heti 10.000 markkaa ja ennen pitkää 100.000 markan eriä. Perheet saivat koon mukaan kaksiviikkois-kausittain 135 - 704 silloista markkaa. Sen ajan 100.000 markkaa oli 143.000 mummonmarkkaa eli 25.000 nykyistä euroa. Kaksiviikkoisraha yksinäiselle 135 markkaa vastaa 200 mummonmarkkaa eli 33 euroa. Rahaliikenne kulki kyläpäälliköiden kautta.

Siirtoväki avuksi töihin

Siirtoväen tuli avustaa sijoitustalon väkeä varsinkin omaan huoltoonsa liittyvissä asioissa. Halot oli hakattava, uunit lämmitettävä, lumet luotava, karja hoidettava. Ruuanlaittovuorot oli sovittava. Hämäläiskylissä syntyi tietysti kiistaa, kun karjalaiset halusivat tehdä aina tuoretta leipää ja ainakin lauantaisin piirakoita. Poltatte heti talon kaikki halot, valitettiin.

Kaikki eivät huollon rahaa tarvinneet. Kuitenkin vuonna 1940 siirtoväelle maksettiin litissä yhtenä 220.000 silloista markkaa.

litissä kesällä 1940 jo 3647 evakkoa

Noin 8000 asukkaan littiin oli jo talvisodan aikana tullut 1907 evakkoa ja rauhantulo toi toisen aallon niin, että heinäkuussa heitä oli yhteensä 3647. Oli siinä sijoittamista. Heistä yli puolet eli 1843 ilmoitti hoitavansa itse asiansa, mutta loput olivat siirtoväen huollon varassa.

Tarkka tilasto kertoo, että siirtoväen huollon asiakkaina oli yli 60-vuotiaita miehiä 108 ja naisia 155. Työikäisiä eli 15-60 -vuotiaita oli 128 miestä, 108 naimatonta naista, aviovaimoja ja leskiä oli 328 ja alle 15-vuotiaita lapsia 914, nämä kaikki siis huollon varassa.

Johtaja vaihtuu - Väinö Asikainen remmiin

Maanviljelijä Väinö Asikaisesta tuli Mikkosen siirryttyä opetustehtäviin siirtoväen huollon johtaja heinäkuun alusta 1941. Hän jatkoi aina 16.11.1944 saakka, jolloin tehtävään vapautui suojeluskunnan päällikkö Siivo Hohti. Mitä nyt Hohti välillä oli asekatkennästä pidätettynä ja Mikkelin läänin vankilassa.

Väkevä paluumuutto viholliselta takaisin vallatulle alueelle 1941-42 helpotti Asikaisen työtä. Kuitenkin liittiin jäi huollettavaksi edelleen paljon sairaita ja vanhuksia. Ruumisarkkujaikin tarvittiin. Arkistosta näkyy, että ne maksoivat 400 markkaa ja kolmen vuoden kuluttua jo 850 markkaa. Rehuja ja halkoja hankittiin, rapistuneita rakennuksia korjattiin. Jaettiin ohjeita suolaisen kuivatun turskan eli lipeäkalan valmistamisesta syötäväksi.

Huollon johtaja sai 1500 markkaa kuukaudessa (1680 mummon markkaa eli 280 euroa) ja kyläpäälliköt 300 markkaa kuukaudessa.

Työnvälitystäkin harjoitettiin. Heti rauhan tultua maaliskuussa 1940 levitettiin tietoa, että nyt on työpaikkoja tiedossa rajavartiostossa ja metsäyhtiöt tarvitsevat miehiä "Saksan parrujen" tekoon. Maa alkoi elpyä. Paljon siirtoväkeä liikkui edelleen. Erittäin tärkeä ja kulunut moniste oli siirtoväen sijoituskuntien luettelo - ja myös Suomen kartta. Kulkuohjeita annettiin, matkalippuja kirjoitettiin.

Sairaalat toimivat litissä

Sotatilanteessa ja sen jälkeen litissä oli sairaalatoimintaa kunnansairaala-

lassa, joulukuussa 1939 Kausalan kansakouluun perustetussa siirtoväen sairaalassa ja pioneerien tulirokosairaalassa. Kunnansairaalassa oli yöhoitajana yksi lotta ja sotasairaalassa kaksi. "Ilahduttavaa oli, että kolme sairaalaa voitiin tyydyttävästi hoitaa lottien avulla ainoan sairaanhoitajan toimiessa ylihoitajana", totesi litin lääkintäpäällikkö Aino Linnoinen toimintakertomuksessaan. Kunnan kättilö Julia Blomqvist hoiti synnytyksiä, niin kuntalaisten kuin evakkojenkin, kirkonkylän koulun tiloissa.

Mielialatarkkailua ja arkista työn touhua

Maaherrat seurasivat virkansa puolesta mielialojen kehitystä. Erityisesti haluttiin tietoja valtionvastaisesta kiihotuksesta ja neuvosto-olojen ylittämisestä. Tarkka tilastointi kehittyi, kuukausitietoja annettiin siirtoväen miehistä, naisista ja lapsista ikäryhmittäin. Montako hoitaa itse asiansa ja montako on huollon varassa. Huollettavia oli kesällä 1942 satakunta. Pelastusarmeijan hakupalvelu toimi, tiedusteluja tuli miltei päivittäin. Karjaa oli kadoksissa, tavaraa omilla teillä. Puhelin soi ja posti toimi. Ohjeita tuli omistajaa vailla olevasta karjasta ja tavarasta ja niiden hoidosta. Papereista näkyy, että juuri vähintään hevosmarkkinoista tunnettuun Kausalaa ja naapurikuntaan Nas-tolaan Uudenkylän asemalle lähetettiin isännätöntä karjaa ja tavaraa. Omistajia etsittiin, karjaa sijoitettiin

halukkaisiin maataloihin ja tavaraa lähetettiin pitkin maata varastoihin. Huutokauppoja pidettiin ja usein Karjakunnan auto joutui viemään lastin Kouvolan teurastamoon.

Tavaran saanti alkoi olla kiven alla. Huollon johtaja sai kaksi polkupyörää jaettavaksi siirtoväelle, jota litissäkin oli heinäkuussa 1940 tuo noin 3650 henkeä. Kesän alussa oli kiire järjestää siirtoväelle myös viljelypalstoja ja laidunmaita, karjalaisethan olivat enimmäkseen maanviljelijöitä.

Amerikan apua

Petsamo kuului vielä Suomelle ja sen satama oli välirauhan aikaan auki suomalaisille. Näin Amerikan Punaisen Ristin apua saatiin evakoille. Iittiinkin tuli joulun tienoilla 1940 huollon jaettavaksi pahimpaan hätään 25 paria miesten kenkiä, 50 kpl naisten alusvaatteita ja 50 paria lasten sukia. Samaa apua tuli myöhemminkin jakoon. Karjalle voitiin jakaa 1000 kiloa lahjana saatuja leseitä.

Välitettiin tieto, että Ruotsi ottaa Suomesta vastaan 2000 lasta sodan jaloista.

Kottii kottii

Jatkosodan alettua ja Kannaksen vapauduttua syksyllä 1941 paluu ”kottii” hallitsi loppuvuotta, lähtijöitä riitti. Takaisin saatu alue oli sotilashallinnon alla ja oleskelulupaann tarvittiin kaksi valokuvaa, muistutti huollon johtaja.

Uudenmaan läänin maaherra I.Helenius kehotti kuntia järjestämään ”kotpuolee” muuttajille lähtöjuhlia, vaikkapa joulun 1941 merkeissä jäähyväisjuhlina.

Siirtoväen luottamusmiehinä toimivat Evert Kukkonen ja Tuomas Ora, ilmeisesti jääskeläisiä. Koivistolaiset eivät päässeet kotikunnailleen ensimmäisessä aallossa, koska saarilla oli vielä venäläisiä harhailemassa ja rannikko muutenkin rauhatonta.

Näin päästiin vuoteen 1942. Koivistolaisten lisäksi Iittiin oli evakkoja jäänyt jonkin verran, lähinnä vanhuk- sia ja sairaita tai muista syistä paluumuuttoaan odottavia. Jotkut olivat ennättäneet päästä jo maahankin kiinni uudessa kotikunnassaan.

Koivistolaiset ja huollettavia jää littiin 1941-42

Vuonna 1941 jatkosodan alku johti Moskovan rauhassa luovutettujen alueiden valloittamiseen takaisin. Jo vuoden 1941 lopulla alkoi noin 70-80 prosenttiseksi paisuva paluumuutto "kotpuoleen". Kannas oli sotilasaluetta ja pitäjissä toimi mm. kunnallishallituksen jäsenistä koottu kunnan esikunta työvoimapäälliköineen ja muine viranomaisineen. Kouluja alkoi toimia, vilkas rakennus- ja korjaustoiminta alkoi.

Aivan rajakyltiin saakka ei paluuta ollut, olihan rintama vanhan valtakunnanrajan tuntumassa. Myöskään Koiviston asukkaat eivät päässeet heti takaisin, heitä oli litissäkin heinäkuussa 1942 vielä 495 henkilöä.

Koivistolaisista 328 oli itse itsestään huolehtivia, mutta siirtoväen huollon varassa oli 88, edelleen 14 henkilöä oli saanut huollosta varoja tulevaa korvausta vastaan. Heinäkuussa 1943 koivistolaisia oli litissä enää 204 henkilöä.

Viipurilaisiakin oli jäänyt 21 ja Viipurin maalaiskunnasta 23 sekä puolensataa henkilöä eri puolilta Karjalan Kannasta.

Huollon varassa olevia oli 10 leskeä, alle 15-vuotiaita lapsia 31 sekä yli 60-vuotiaita miehiä 24 ja naisia 29.

Syksyllä 1940 oli kuntiin asetettu erityinen siirtoväen huoltolautakunta, jonka johtajana toimi huoltojohtaja sekä jäsenenä kaksi siirtoväen edustajaa, kaikki lääninhallituksen määrääminä. Majoituslautakuntakin asetettiin littiin, sillä siirtolaisten lisäksi erityisesti Kausalan rakennuk-

set kiinnostivat armeijan esikuntia. Radansuun lomakodissa armeija piti kursseja, varastoja oli asema-alueella ja sotaväkeä liikkui.

Sijoitussuunnitelmassa jopa 7000 siirtolaista

Määräysten mukaan jokainen kunta joutui vuonna 1943 tekemään "kaiken varalta" uuden suunnitelman siirtoväen sijoittamisesta. Silloin hie- man yli 8000 iittiläisen kunta lähti siitä, että se joutuisi ottamaan vastaan yli 7000 siirtolaista, tarkkaan laskien 7075 evakkoa.

Suunnitelman mukaan yleisestä järjestyksestä vastaisivat edelleenkin poliisiviranomaiset nimismies Eino Pasasen johdolla.

Evakuoitujen kuljetuksesta vastaisi Kausalassa sijaitseva Is-komppania is-päällikön sk-vääpeli Siivo Hohdin johdolla. Rautatieasemille laskettiin saapuvan evakuoituja Kausalaan 4522 henkeä, Mankalaan 707 ja Pohjois-littiin tulevia Vierumäen asemalle 1846 henkeä.

Sijoituksesta eri kyliin huolehtisi siirtoväen huollon johtaja Väinö Asikainen apunaan kaikkiaan 18 eri kylään nimetyt kyläpäälliköt. Suunnitelmasta näkyy, että Kausalan keskusta oli jätetty siirtoväen majoituksen ulkopuolelle järjestely- ja reservialueeksi. Kausalassa oli jo muutenkin ylimääräistä väkeä, armeijan varastoja, joukkoja ja tiedossa oli esikuntiakin.

Suunnitelmapaperista näkyy, että

sijoitettavaksi ajateltu siirtolaisten määrä oli epärealistisen suuri. Niinpä lyijykynällä oli vuonna 1944 merkitty järkevämmät ja sitten suunnilleen toteutuneet numerot. Esimerkiksi Haapakimolaan merkitty 442 henkilöä oli pudotettu lukuun 287 ja Saarasten 234:stä lukuun 161.

Kirkonkylässä yksin pappilaan merkitty 20 henkilöä vähennettiin 15:een, koulun 60 henkeä 40 henkeen ja Kosken talon asukit kymmenestä kuuteen. Kirkonkylän sijoitusmäärä 180 laski siis 126 henkilöön.

Kausalaan oli tunkua, eri viranomaiset tekivät huonevarauksia, suojeluskuntapiiri ajatteli siirtyä hädän tullen kirkolle pappilaan, armeijan huoltokoulu katsasteli Radansuun rakennuksia ja Lentorykmentti 3:n esikuntakin tiedusteli Kausalaa. Saipa is-päällikkö Siivo Hohti tehtäväkseen varautua siihen, että littiin tulisi kovasti pommitetusta Kotkasta 10.000 ihmistä evakkoon.

-Tuntuu vaikealta, oli Hohdin kommentti majoituslautakunnan puolesta.

Merkintöjä johtajan papereissa 1942-44

Kiertokirjeitä, kiitos- ja avunpyyntökirjeitä, kuitteja, hajanaisia muistiinpanoja. Suurten siirtolaisjoukkojen ollessa liikkeessä syntyi monenlaisia papereita kertomaan siitä, mitä kaikkea tapahtui.

Lääninhallitus oli huolissaan maan rehutilanteesta. Käytännön ohjeena kerrottiin, että hyvä lisä sian ruokaan ovat tuoreet lepänlehdet. Toinen maaherratasolta tullut ohje oli, että lammaskatraissa pässit on pidettävä erillään uuhista, jotta pitkäaikainen jalostustyö ei menisi hukkaan.

Karjalla, jokaisella yksilöllä oli periaatteessa oma kortti, johon tuli perustietojen mukaan siirtymiset ja mahdolliset vaikkapa lehmien maidon tuotantomäärät, hevosen työtunnit ja lampaiden myydyt villat. Karjaa, varsinkin isännätöntä, annettiin sopimuksella taloihin. Kausalan meijeri osti asemalla ilmestyneet porsaas, 13 hyvää ja viisi heikkoa, yhden jalkavaivaisen vaunusta pudonneen ja yhden viisivuorokkoisen. Hinta oli kassaan 9900 markkaa. Tämäkin kauppa kävi tosi nopeasti maaherran kautta.

Karjakunnalle työtä

Myös siirtolaiset pääsivät ostamaan isännätöntä karjaa ja ajatuksena oli, että esim. kanoja myytiin aina korkeintaan yksi perheen jäsentä kohden. Mutta kiireisimpään evakuointiaikaan kesällä 1944 meni Kouvolan Karjakuntaan lähes päivittäin lasti tuota "isännätöntä karjaa". Lihaa tarvittiin, sota oli käynnissä. Yhdessäkin Karjakunnan tilityksessä oli kuukauden ajalta merkinnät yhteensä 102

eläimestä, joukossa ruohovasikoita, hiehoja ja lehmiä sekä kolme sonia. Tilityssumma oli 310 000 silloista markkaa, suuren maatilan hinta.

Huolta karjasta ja viljasta

Perusohjeena oli, että karja oli saatava pysymään elossa. Kausala ja Uusikylä olivat asemanseutuja, jonne tuli omistajatonta karjaa vähän joka suunnasta. Oliko niin, että yleisesti tiedettiin Kausalan ja litin hoitavan kunnia-asianaan välttämättömät asiat, ja valittamatta?

Sijoitustalojen arvioitiin antavan aina päivittäin heinää hevosille kuusi kiloa ja lehmille kolme kiloa, joista huolto maksoi sen ajan hinnan. Toisaalta otettiin huomioon hevosten taloihin tekemät työtunnit ja lehmien maidot. Korttien mukaan saadut maitomäärät olivat varsin vaatimatonta, pari kolme litraa päivässä.

"Isännättömän" viljan osalta painotettiin, että sen ei saanut antaa missään nimessä pilaantua. Saksa oli elintarvikkeillaan kiristänyt Suomea pitkin alkuvuotta 1944. Ruotsi lupasi loppuvuodeksi viljaa. Sillä ja omalla sadolla pahin pula saatiin hoidetuksi.

Byrokraatiakin nosti päätään. Helsingin maidontarkastuslaitos oli huolissaan, että pääkaupunkiin maitoa toimittaviin navetoihin oli ilmestynyt siirtokarjaa ja maidon laatu oli laskenut. Karjat olisi pidettävä erillään, samoin maidot, Helsingistä vaadittiin. Luomatauti oli siirtokarjan ongelma, tautia oli Kannaksella ollut paljon. Toisaalta myös litin tiloilla oli tuota

Jauvossa 28/12.1944.

Tätien siirtoväen huollon-
johtajalle.

Sain kirjeen, jossa
ilmoititte, että siellä
on meillä keuhkuva lam-
mas. Tulen loppijäisen
jälkeen käymään siellä,
toivon, että voisitte sen
täksi ajaksi sijoittaa
johantien.

Tervehden,

Siljam Tronnes.

Järo Tapila.

lehmien keskenmenoja aiheuttavaa tautia ja tällaiset tilat tiedettiin tarkkaan.

Jokaisena maanantaina odotettiin huollon antavan lääninhallitukseen tiedot perjantain eläintilanteesta. Tiedot olivat siirtokunnittain ja lukumäärät tuli olla hevosista, naudoista, sioista, lampaista ja siipikarjasta. Tokihan myös ihmisistä pidettiin kuukausittain tarkkaa kirjaa ikäryhmittäin ja lähtökunnittain, huollon varassa olevista, itse itsestään huoltavista sekä korvausten ”etuotolla” elävistä

Postikirja kertoo

Hyvinkin tarkkaan pidettiin kirjaa lähteneistä kirjeistä, huollollahan oli vapaakirjeoikeus. Vuonna 1944 lähti 655 kirjettä, kiivaana tavaroiden ja karjan etsintävuonna 1945 jopa 1252 lähetystä, seuraavana vuonna 726 ja 786 lähetystä sitten syyskuun loppuun 1947.

Siirtoväen osoitteet olivat alkuun ongelma, kunnes kesällä 1944 päätettiin keskittää Helsinkiin kaikki osoitemuutokset. Siitä paisuikin melkoinen kortisto ja huollon kautta tulvi uusia osoitteita ja tietysti osoitetiedusteluja. Viimeinen osoite annettiin kysyjälle ja tämä palvelu koettiin todella tärkeäksi. Sen piti olla salainen kortisto, mutta sen tiesivät kaikki. Se alkoi toimia 16.6.1944 ja jokainen saattoi ilmoittaa uuden osoitteensa sinne ilman postimaksua.

Tavaraa ja karjaa tuntomerkeillä, pelkällä lehmän nimellä ja usein ilman mitään tunnisteita kyseltiin ”huollosta”, kuten siirtoväen huoltoa kutsuttiin. Periaatteessa piti jokaisen eläimen kaulassa olla nimilappu osoitteineen, mutta eiväthän sellaiset säilyneet.

Huollon johtaja sai vuonna 1944 kuukausipalkkaa 3000 markkaa (433 euroa) ja kyläpäällikkö kymmenesosan siitä.

Hohti ja Karimo johtajiksi

Suojeluskunnan paikallispäällikkö Siivo Hohti siirtyi Väinö Asikaisen jälkeen epäkiitolliselle huollon johtajan paikalle 16.12.1944, suojeluskunnan tultua lakkautetuksi ja is-komppanian kotiutetuksi. Hohdin tehtävän hoitoa häittäsi asekatkennän tutkimukset. Hohti siirtyi loppuvuodesta 1945 hoitamaan urheilu- ja koneliikettään Kausalassa ja huollon johtajaksi tuli kirjanpitäjä Ilmari Karimo. Lähes hallitsematon karjatulva kesällä 1944 söi teiden varsien heinäpelot puhtaiksi. Siirtoväen huolto osti Kausalaa mm. Korialta ja muualtakin

kauranpehkuja pahimpaan hätään, mutta ulkorakennusten ja latojen olkikattojakin revittiin karjalle. Yksin heinä-elokuun vaihteessa maksettiin litissä syönnöskorvauksia 24.575 markkaa kahden viikon ajalta.

Monenlaista tietoa

Ruotsi otti vielä 1944 vastaan lapsia sodan jaloista. Uudenmaan läänistäkin lähetettiin 300 lasta. Mukana piti olla papintodistus ja yksi valokuva, joista kirjoitettiin lähteville yhteispassi. Ruotsin "rauhan ihmemaasta" vuosien jälkeen palaavat ruotsinkie-

HEVOSKORTTI

Siirretty tehty 20.8.44 38. E.L.H.-119

(Suojeluskuntapiliri)

Hevonen:				Omistaja:			
N:o 1		Nimi:		N:o ja nimi:			
Suku-puoli 72	Synt-vuosi 1925	Korkeus 132	Armeijan hevosen osto-n:o ja vuosi 19	Kunta:			
Nimi ja merkit: <i>hm ta postkavojia keuhon otus</i>				Väylä tai osoite:			
<i>ja at. m. v. k.</i>				Varausvuosi: 19	Arvoluokka: Hev. Valj.	Otto- tai osto-aika: 1 19	
Hevosen saapuminen yksikköön ostoista tai ostosta. Siirrot ja komennukset yksiköstä toiseen. Poisto sotavoiman käytöstä.				Hevosluettelon juokseva n:o	Hevosen käyttöönotto yksikössä R tai V	Huomautuksia	
Päiväys	S, K tai P	Yksikkö, mistä lähtee	Yksikkö, mihin tulee				
Täytetään yksikössä, mistä lähtee		Täytetään yksikössä, mihin tulee					
10.8.44		<i>Lojtohevos</i>	<i>V/38. E.L.K.</i>			<i>Humma otettu talteen</i>	
25.8.44		<i>V/38. E.L.K.</i>	<i>13 KHw. S</i>	<i>192 Pkl</i>		<i>7258:n toisesta kilpasta joulukuun 10.7.44. Siiv.</i>	
8.44	<i>S</i>	<i>13 KHw. S</i>	<i>Omin's työalle</i>			<i>38. E.L.H.-n 10.8.44. jossa tunnistettu 20. E.L.K. maj. L. Mattin</i>	

Kortti seuraa aina hevosta yksiköstä toiseen.

Pl. Min kaava: El. 1200. S = siirretty; K = komennettu; P = poistettu. R = ratsuhevosena; V = vetohevosena.

Tämä nimetön humma on otettu talteen Kilpeenjoella Talin-Ihantalan taistelujen jälkivaiheessa 10.7.44.

listyneet "sotalapset" toivatkin sitten omat vaikeutensa.

Palkat olivat säännösteltyjä ja ohjepalkaksi määrättiin miehille 25-30 markkaa tunnilta ja naisille 70 % siitä.

Siirtoväkeen kuuluville armeijasta vapautuneille myytiin yli normien villapaitoja 350 markan ja päällystakkeja 320 markan hintaan, ei kuitenkaan is-joukoissa palvelleille.

Kaikki rintamalta palaavat saivat lähtijäisiksi paidan, alushousut, jalkarätit, housut, kesäpuseron tai asetakin ja parin kenkiä tai saappaat. Kotimat-

kaa varten saadut päällystakit, talvilakit, vyöt ja reput oli palautettava kahden viikon kuluessa suojeluskuntaan, Itissä käytännössä Ravilinnaksi muuttuneen Suojeluskuntatalon takana olleille parakeille.

Uudenmaan uusi maaherra A.E.Martola muistutti vuoden vaihteessa, että nyt henkikirjoitus on tavallista tärkeämpi tapahtuma, edessähän oli mm. eduskuntavaalit. Pitkin maata toimivat siirtokuntien hoitokunnat vielä aikansa ja niiden osoitteita kysyttiin "huollosta" yhteenään.

Sotakesä 1944

Kesäsodan 1944 tapahtumat on tarkkaan selostettu Etelä-litin suojeluskunnan ja lottien historiikissa (Antti ja Marja Pullinen: SAMA KAIKU ON ASKELTEN: E-Iitin sk ja lotat 1918-44). Idästä kuuluva jylinä ja puhelinsanoma Kouvolasta kesäkuun 11. päivänä kertoivat, että rauhallinen kausi on takana.

Evakkotulvat kesä- ja syyskuussa littiin

Talvisodan ajan kaaoksesta oli opittu, että siirtoväelle oli nyt osoitettu tarkkaan kunnat, minne hakeutua sodan jaloista. Kuljetukset maksoi valtio, ruokahuolto oli lottien ja so-

tilaspoikien varassa, asemilla auttoi ilmasuojelukomppania ja siirtoväen huolto järjesti katon pään päälle ja laitumen karjalle. Tienristeyksissä oli oppaita, joiden käsissä oli monisteita kunkin pitäjän sijoituskunnasta ja karttoja.

littiin tuli asemille ja maanteitse jatkua evakkovirta karjoihin ja tavaroineen.

Huolto osti heti Tensikkalan talosta 12 450 kiloa kauranolkia, Asikaiselta 700 kiloa ja Tyyskältä 7350 kiloa noin markan hintaan kilolta. Kauranolkia tuli 86 paalia eli 2500 kiloa Korialta ja Kylmäkoskelta 129 paalia, 4950 kiloa.

Kausalan kansakoulu oli vain osittain kolmikerroksinen sodan aikana. Talvisodassa se oli siirtoväen sairaalana lottavoimin. Helmikuun 12. päivä siviilit siirtyivät muihin sairaaloihin ja kuukauden ajaksi sinne sijoitettiin kahden siirtolotan, evakkolotan hoitamaan tulirokkosairaalaan pioneereja. Terttu Virtasen maalaus.

Tienvarren heinäpeltojen odelmat syötiin nopeasti ja talot saivat korvauksia huollon taulukkojen mukaisesti. Kaiken keskellä piti vielä tehdä luetteloita taloittain siirtoväen sijoitusmahdollisuuksista. Pohjatyö oli onneksi jo tehty aikaisemmin ja laskelmat korjattu lyijykynällä.

Omistajaa vailla olevaa karjaa tuli muiden mukana teitä pitkin ja pudotettiin Kausalassa myös junista. Karjaa kyseltiin jatkuvasti ja kirjeenvaihtoto paisui. Tallella oleva sadan kirjeen nippu käsittää pääosin kyselyitä, Mansikista, possuista ja lampaista. Ja myös kiitoskirjeitä, kun oli tullut tieto omasta lampaasta vanerilappu kaulassa.

Jääskeläiset tulevat

Katon alle sijoitettavia olivat ensi sijassa jääskeläiset, noin 1500 henkilöä. Koivistolaisia tuli vanhasta muistista satakunta ja hajaryhmiä tuli sitten lähes joka kunnasta Kannakselta. Valkjärveläisiä sijoittui kuntaan noin 125, sillä he ostivat vapaalla kaupalla suuren Perheniemen kartanon viljelysmaat Etelä-litistä.

Suuresta Jääsken kunnasta oli ohjattu perheitä runsaasti Pertunmaalle ja Hirvensalmelle. Syksyn mittaan tehtiin tasoitus siirtoja littiin. Heitä tuli syyskuussa noin 240 henkeä ja lokakuussa vielä 10 perhettä.

Tasoitus siirtoihin oli selvimpänä syyinä karjan saaminen suojaan talveksi. Yksin Antrean karjaa "perheineen" siirrettiin 600 yksilöä lännempää Kanta-Hämeen kuntiin, Janakkalaan, Lopelle, Hausjärvelle, Vanajaan, Riihimäelle ja Hämeenlinnan maalaiskuntaan. Karja oli tärkeää ja tasoitus siirtopäätöksiä tehtiin sen ehdoilla. Toisaalta jääskeläisiä siirrettiin pal-

jon pois litistä, lähinnä Enson teollisuuden työntekijäperheitä pois maansaantiin oikeutettujen tieltä, litissä ei paljon teollisuuden työpaikkoja ollut kuin sahoilla. 28 perhettä eli 93 henkilöä lähtikin teollisuuspaikkakunnille.

Siirtoväen korvauslait, maansaantiin oikeutetut, maan luovutusvelvolliset, tilojen muodostaminen ja muut moninaiset jälkihoitoon kuuluvat asiat eivät kuulu tämän kirjan piiriin. Mutta ne ovat oman selvityksen arvoisia, joka kunnassa.

Mansikit löytyvät

Siirtoväen huollon ympärillä pyöri jatkuva tilastointi- ja kysymysruletti. Niinpä lääninhallitus sai vuoden 1944 lopulla tietää, että litissä oli kahdeksan kuorma-autoa ja niistä kaksi oli Oma-Pohjan. Lääninhallitus nimitti siirtoväen edustajiksi huoltolautakuntaan Matti Ahtiaisen ja Matti Pellisen.

Siirroissa kadonneen karjan tilalle ryhdyttiin antamaan isännättömästä karjasta vastike-eläimiä, mikä aiheutti oman kirjeenvaihtonsa. Karjaansa kysyi niin Luumäen kirkkoherra kuin Kavantsaaren kartanonherrakin. Kavantsaaren kaksi lehmää olikin litissä Ronimuksella hoidossa, saatettiin ilmoittaa tilanomistaja Nils Thesleffille Hämeenlinnan lähellä. Vastikelehmä sai Vahvialan kunnan hoitokunta Toijalaan kolme lehmää ja kaksi hiehoa. Jämsään sijoitetut valkjärveläiset saivat yhdeksän vastikelehmää. Lääninhallitukseen kerrottiin talven tullessa, että 18 perheellä on täysin kelvoton asunto. Korjauksiin saatiin valtion varoja huollon kautta.

litissä lähes 400 inkeriläistä

Saksalaisten päästyä syksyllä 1941 sodassa Leningradin eteläpuolelle Suomi otti vuonna 1943 vastaan Länsi-Inkeristä kaikkiaan noin 60.000 inkeriläistä pois sodan jaloista. Koska Suomen miehet olivat rintamalla ja työvoimapula oli kova, nämä puhdasta suomea puhuvat perheet olivat tervetulleita. Monesta inkeriläisperheestä puuttui Neuvostoliiton puna-armeijaan joutunut isä.

litissäkin oli jo kesällä 1944 kaikkiaan 362 inkeriläistä. Taloissa oli tilaa, karjalaiset olivat jo kotiseuduillaan koi-
vistolaisia myöten ja varsinkin suuret maatilat kaipasivat työvoimaa. Inke-

riläisistä vain 14 joutui siirtoväen huollon varaan. Yleisesti ei tiedetä, että Saksa maksoi perheille kohtalaista päivärahaa. Siirtoväen huolto vaihtoi yhden Saksan Reichmarkkan sitten aina 19,74 Suomen markkaan. Suurten perheiden saamat rahat nousivat kohtalaiseen summiin, Asikaisenkin välittämät summat olivat 7500, 24 000 ja jopa 39 000 Suomen markkaa. Näillä inkeriläiset maksoivat olemisiansa siirtoväen taksojen mukaan, ostelivat karjaa ja täydensivät talouskalujaan. Erikoisjakelussa he saivat ostaa mm. puupohjaisia nahkasaappaita.

ANOMUS Suomeen siirtymistä varten

Minä _____, joka olen
kotoisin _____, _____, _____

synt. ___ / ___, anon omasta, vaimoni _____ ja
alaikäisten _____ lasteni _____

puolesta päästä siirtymään Suomeen. Samalla ilmoitan, että anomus on tehty omasta aloitteestamme / ni ja että siirtymisemme / ni Suomeen, jos siihen suostutaan, tapahtuu vapaasta tahdostamme / ni.

_____ kuun _____ päivänä 194 ____.

Omakätinen nimikirjoitus

Tämän kaavan mukaisen lomakkeen täyttivät Länsi-Inkeristä Suomeen lähtevät. Myös saksalaiset halusivat, että tämä muutto on nimenomaan vapaaehtoinen. Kuva Inkeriläisten viesti -lehdestä 1-2/2005.

Suuret siirtoleirit ja karanteenit olivat Loimaalla, Tampereella ja Parolassa Hämeenlinnan lähellä. Sieltä inkeriläisiä sijoitettiin asiallisesti katsoen kaikkiin Etelä-Suomen suuriin kuntiin, siinä 300-500 henkeäkin kuntaa kohden. Huolto maksoi lähinnä siirto- ja sairaalakuluja.

Itä-Karjalasta siirtyi myös suomenkielisiä karjalaisia, varsinkin kesän 1944 taistelujen alta. He joutuivat huollon piiriin. Inkeriläiset olivat haluttuja työmaille. Heidän siirtyessään sijoituskunnastaan toisaalle silloinen Valtiollinen poliisi antoi perheestä lausuntonsa. Niinpä litistäkin siirtyi heitä jopa Jyväskylään tykkitehtaalle.

Toukokuussa 1944 tuli inkeriläisille jakoon paljon lahjoitusvaroja. Heinäkuun lopulla inkeriläisiä oli litissä 337, heistä miehiä 56, naisia 147 ja lapsia 134. Inkeriläiset olivat Neuvostoliiton kansalaisia. Heillä oli omat henkilökorttinsa, elintarvikekortit ja huollossa tarkat kortistot.

Karjalaiset tulevat taas

Uusi evakkoaalto Karjalasta tuli litteinkin kesäkuussa 1944 ja aselevon jälkeen syyskuussa toinen aalto - litissä alkoi olla ahdasta.

Loka-marraskuussa alkoi inkeriläisten paluu itään. Valvontakomission vaatimuksesta jokaiselle perheelle tarjottiin ”Ilmoittautumiskaavake palaamisesta Neuvostoliittoon”. Siinä perheen päämies ilmoittaa itsensä ja perheensä palaavan takaisin. Pääosa allekirjoitti sen. Oliko toimenpide vapaaehtoinen, voi jokainen arvioida itse. Työntävänä voimana oli ahdistava asuntopula vierailta veräjillä. Vetävä voima taas oman kodin paikka, ehkä vanha talokin Inkerin saksalai-

sista vapautuneella alueella ja vielä venäläisten lupaukset.

Niinpä ”Juho Rajala, asuva Kymenlaaksoon Kurtossa ilmoittaa palaavansa ja mukana seuraa vaimonsa Aleksantra, lapsensa Klaudia, Niilo ja Aleksanteri sekä omaisuutta 10 kolia eli 800 kg. Lisäksi perheellä on 2 lehmää, 1 hevonen, 1 kärkyt sekä 3 kuormaa heiniä.” Tällaisia papereita kertyi litissä satakunta, yksi joka perheeltä.

Tammikuun 2. päivänä alkaen kello 7 kuormattiin litin inkeriläiset junaan. 30 henkeä aina vaunuun, karja omiinsa. Perheniemen kartanosta lähti viisi perhettä, Sääskjärven Marttilasta neljä, Säuhteen Kananojalta viisi ja Kolisevan Karralasta kolme perhettä, muut eri puolilta littiä.

Kaikkiaan 81 junalastia

Kylmä tilasto kertoo, että kuukauden aikana ennen 15.1.1945 kaikkiaan 81 junaa höyrysti eri puolilta Suomea Vainikkalan kautta itään. Kontakt 4/2004 - lehti kertoo, että kaikki osoitteet ja muut yhteystiedot on heiltä otettu pois heti Neuvostoliittoon tultua. Minne junavaunut höyrystivät venäläiset veturit saatuaan, ei kirjoittaja tiedä. Ei ainakaan Leningradin ympäristöön Inkeriin, jonne heitä palasi vasta Stalinin kuoltua.

Moskovan rauhansopimuksen mukaan oli Neuvostoliittoon palautettava ”pakolla Suomeen siirretyt” Neuvostoliiton kansalaiset. Jokainen inkeriläisperhe oli allekirjoittanut saapuessaan Suomeen ilmoituksen, että perhe siirtyy vapaaehtoisesti.

Vuonna 1946 lokakuun 12. päivänä saapui littiin tiedustelu, paljonko Neuvostoliittoon palaamattomia

kunnassa vielä oli. Kunnan vastauksen mukaan heitä oli 11 perhettä, yhteensä 25 henkeä ja yksi viisihenkinen Viron inkeriläisperhe. Vuonna 1947 ilmoitetaan tiedusteluun, että li-

tissä on Kaukaalla rullatehtaalla töissä kaksi inkeriläisperhettä, yhteensä seitsemän henkilöä. Siihen loppuvat tiedot litin inkeriläisistä.

Ilmoittautumiskaavake

palaamisesta Neuvostoliittoon.

Neuvostoliiton ja Suomen välisen välirauhansopimuksen voimaantultua ilmoitan täten itseni ja perheeni puolesta palaavani takaisin Neuvostoliittoon. Mukanani

seuraa vaimoni *Aleksandra* ja ~~atitkäiset~~ lapseni *Klaudia, Niilo, Aleksanteri*

sekä omaisuutta *10*ⁿ kollia eli *800* kg. Samalla ilmoitan olevani valmis matkustamaan 5 päivän kuluttua saatuani ilmoituksen matkapäivästä.

Fiti ssä *maarras* kuun *11* p:nä 1944.

Juho Rajala

Nykyinen olinpaikka *Fiti* kaupunki
Kymmentaan kunnan
kylä

Tarkka osoite: *Kausela, Kymmentaan, Kiertto*

Luovutus: *1* eläinlääkärin lisäksi on perheellä *2* lehmää, *1* hevonen, *1* kääryt sekä *3* kuormahevosta. Pyydetään eri vaurua.

Syksyllä 1944 valvontakomission saavuttua alkoi inkeriläisten muutto itään. Tällaisen kaavakkeen täytti jokainen perhekunta, joka oli valmis lähtemään. Hämeen maakunta-arkisto.

Jälkihoitoa vuonna 1945

Kesän lähestyessä 1945 eivät siirtoväen korvaukset ja maansaantiasiat olleet kunnossa. Siksi määrättiin, että alle 10 hehtaarin maatilojen tuli antaa siirtolaisille vuokralle puoli hehtaaria ja suurempien 10 % pellostaan. Näin pääsi karja laitumelle. Viljelemättömät ja rappiotilat vuokrattiin siirtolaisille viranomaisten määräyksellä enteillen tulevaa luovutusvelvollisuutta. Toukokuussa alkoi II korvauslain mukaisten hakemusten jättö.

Huoltoavustusten varassa olevat saivat 25 markkaa ja alle 15-vuotiaat 20 markkaa avustusta päivää kohden. 25 silloista markkaa vastaa 2,5 euroa.

Vetoamus Paimiosta

Kulkulaitosministeriön siirtoväenasiain osaston päällikön Johannes Virolaisen allekirjoittamalla kirjeellä kerrottiin joulun alla 1945, että Paimion kunnanvaltuusto on esittänyt vakavan vetoamuksen. Tuohon pieneen 2.500 asukkaan kuntaan oli sijoitettu paljon siirtoväkeä, puolet kuntalaisista oli nyt karjalaisia.

Valtuusto vetosi paimiolaisiin: "Ymmärtäkää, että siirtolaisemme ovat jo toiseen kertaan karkotettu kodeistaan. Ja karjalaiset - kantakaa kova kohtalonne pää pystyssä. Koettakaa sopeutua täkäläiseen elämäntapaan. Yhdessä on kestäetty, kestäkäämme nykyisetkin ohimenevät vaikeudet." Tämä viesti haluttiin muunkin Suomen tietoon.

Ennakkovihje setelien leikkauksesta

Joulukuun 14:ntenä 1945 tuli kaikille valtion virastoille, niin litinkin huoltoon, määräys laskea tarkkaan päivittäin käteiskassa. "Erinäisistä syistä", sanottiin määräyksessä. Syy selvisikin. Vuoden vaihteessa suoritettiin yli 100 markan seteleiden leikkaus, toinen puoli otettiin valtiolle pakkolainaksi. Rahan arvon alenemisen ja setelistön valtavan lisääntymisen vuoksi haluttiin sodanjälkeisissä oloissa vakauttaa näin rahan arvoa. Sodan jälkilaskuja maksettaessa ja tavarapulan jatkuessa rahan arvo jatkoi alenemistaan ja suurten setelien omistajat kärsivät melkoisen menetyksen.

Kassojen laskemismääräys antoi asioita seuranneille vihjeen, että "jotain" oli tulossa. Viisaimmat vaihtoivat suuret, siihen aikaan kooltaankin todella suuret setelit pienemmiksi, jos mahdollista. Vuoden vaihteessa syntyikin melkoinen kaaos, kun määräys setelien leikkaamisesta ja valtiolle annettavasta pakkolainasta tuli.

Niinpä litinkin huollon kassa laskettiin 31.12.1945 kello 16 ja rahaa oli vain 526,60 markkaa, joten menetyksiä ei tullut.

Huollon välitettäväksi siirtoväelle tuli armeijan varastoista, lähinnä Tuusulasta, vaatetavaraa.

Jalkarättejä otettiin 1000 paria, syylinkejä 205 paria, villapaitoja 165, villakäsineitä 130 paria, rukkan-käsi-neitä 80 paria ja talvitakkeja 60 kappaletta. Seuraavana vuonna tilattiin

lisää mm. kuusi villapaitaa, 14 paria villakäsineitä, 10 turkislakkia, 79 paria syylinkejä, kuusi lakanaa ja neljä tyynynpäällistä

Siirtoväen asuttamia rakennuksia korjattiin vauhdikkaasti, mm. nimismies Eino Pasasenkin kirkonkylän huvila ja opettaja Väinö Rantin huvila.

Kirkonkylän huviloiden käyttö osoitautui usein ongelmalliseksi. Ne oli rakennettu kesäkäyttöön ja niiden eristys maksaisi paljon. Jotkut kotkalaiset opettajaparit halusivat oman huvilansa käyttöönsä kesäksi "edes muutamaksi kuukaudeksi". Siinä oli

sovittelemista. Erimielisyyksissä oli "syytä sysissä niin kuin sepissäkin", huollon johtaja totesi.

Huollon varassa oli loppuvuodesta vielä 192 henkeä, oli vanhuksia ja moni muukin oli huoltajaa vaila. Monet lainasivat myös tiedossa olevia korvauksia vastaan, summat vaihtelivat rehuun tarvittavasta 4500 markasta jopa 500.000 markan suuruiseen maanostolainaan saakka.

Siirtoväen maatilojenkin muodostaminen pääsi vauhtiin. 70 tilan katsottiin litissäkin olevan valmiina viljelyyn keväällä 1946.

Liittiin vakiintui 2000 hengen karjalaisväestö

Marraskuussa 1946 suoritettiin taas laskelma liitissä olevista siirtolaisperheistä.

Käkisalmelta oli 44 perhettä, Vahvia-
lasta 32, Jääskestä ja Ensosta 167,
Koivistolta, Viipurin maalaiskunnsta
ja kaupungista sekä hajakunnista
244 perhettä, yhteensä 487 perhettä.
Heistä oli jo pellossa kiinni 159 ja ”ti-
lapäisiä” eli tilaa tai tonttia odottavia
siis 328 perhettä. Liittiläisistä oli nyt
jokseenkin 2000 eli viidesosa karja-
laisia, tarkkaan laskien 19,3 prosent-
tia.

Uusia tiloja muodostettiin kunnan,
seurakunnan, rappiutilojen ja suur-
ten tilojen maista. Jos siirtolainen
joutui raivaamaan peltonsa, kysees-
sä oli ns. kylmä tila. Joukko tiloja syn-
tyi vapailla kaupoilla, mm. valkjärve-
läiset ostivat yhdessä Perheniemen
kartanon pellot Säaskjärveltä ja kä-
räjöivät Kymiyhtiön kanssa pitkään
metsistä.

Toisaalta osa joutui tyytymään rin-
tamamiesten tapaan asuntonttei-
hin ja muutaman hehtaarin asunto-
viljelystiloihin. Metsää niissä oli sen

Kausalan suurpalon 1863 jälkeen syntynyt kylänraitti 1930- ja 40-luvulla. Oikeasta alakulmasta löytyy Ravitien ja Kauppakadun risteys. Kausansaarentie erkanelee vasemmasta yläkulmasta oikealle ylös. Sen ja Pajatien kulmassa näkyy vaalea Vuorion talo, jossa huollon toimisto oli pitkään. Kuvassa on nyt tunnistettavissa vain vanhan KOP:n pihapuoli ja keskellä Reitala, entinen Vehkaojan talo. Terttu Virtasen maalaus.

verran, että ensimmäisestä metsänkaadosta saatiin rakennusten puutavara ja kolmenkymmenen vuoden kuluttua remonttirahaa sekä puutavara vaikkapa elintasosiipeen ja rahat muodin mukaiseen mineriittipäällystykseseen.

Vuonna 1947 laskettiin siirtoväen sotaorvot. Heitä oli litissä 21 henkeä, joista 12 alle 12-vuotiaita.

Asuntoasiat tuottivat ongelmia ja puupulakin uhkasi. Taloissa vielä olevasta siirtoväestä haluttiin tietysti päästä eroon. Lääninhallitukseen ja maaherraan vetoamalla, oikeastaan uhkaamalla, sopu syntyi.

Polttoainepäällikkö Juho Valkama kertoi polttopuuta olevan varastossa 680 kuutiota ja siitä 400 kuutiota oli Vuolenkoskella ja Koskenniskalla. Etelä-litissä reservejä ei juuri ollut.

Huoltoa pidettiin auki kolmena päivänä viikossa, lauantainakin, joka oli siihen aikaan työpäivä. Viimeinen omistajaa vailla olevien lehmien huutokauppa pidettiin 24.3.1947, jälleen tarkkaa pöytäkirjaa tehden.

Pian voitiin koko huolto sulkea, kun huollon varassa olevat siirtyivät kunnan hoidettaviksi. Heitä oli 46, yksinäisiä vanhuksia ja orpoja. Yksinäisen huollon varassa olleen henkilön päiväraha oli 35 silloista markkaa, 1,80 euroa.

Karjalaisten käyttämiä taloja korjattiin, Väinö Solan huvilan savupiippu, lattia ja seinäeristeet korjattiin 3800 markalla ja Hemmi Samolan rakennusta 2900 markalla.

litin siirtoväen huollosta on muistona nyt 12 arkistokansiota Hämeen maakunta-arkistossa.

Yhteenveto kertoo: litissä enimmillään 4000 siirtolaista

Talvisodan alla ja aikana litiin siirtyi noin 2000 evakkoa, tarkkaan sanoen 1907 henkilöä. Heistä joutui kunnan huoltoon turvautumaan 1193, joutokossa 680 lasta. Loput eli 741 henkilöä vastasi itse huollostaan.

Rintaman murtuminen ja Moskovan välirauha helmi-maaliskuussa 1940 toi toisen aallon eli 1760 henkilöä. Heistä kolmasosa joutui turvautumaan maaliskuun alusta toimineeseen siirtoväen huoltoon. Näin oli heinäkuun puolessa välissä litissä 3667 evakkoa eli siis liki 4000 karjalaista silloin noin 8000 asukkaan maalaiskunnassa.

Evakoista oli huollon avun tarpeessa alle puolet, kaikkiaan 1741 henkeä.

Huollon apua sai 914 alle 15-vuotiaasta lasta, 128 silloin 15-60 vuotiaasta miestä, 108 yli kuusikymmppistä miestä, 108 naimatonta naista, 328 aviovaimoa ja leskeä sekä 155 yli kuusikymmppistä naista.

Itsensä huoltavia oli puolet kaikista eli 1910 henkilöä.

Jatkosodan alku 1941

litissä siirtolaisväki väheni nopeasti. Perheet muuttivat silloin määrättyihin sijoituskuntiinsa ja etsivät vapaila kaupoilla uutta asuinsijaa vuoden 1941 puolella.

Heitä oli enää 1740, joista huollon tarpeessa oli kolmasosa eli 544 (234 lasta) ja omassa huollossa oli 1129 henkilöä.

Jatkosodan alla kutsuttiin jälleen uusi YH, yleisin kutsupäivä oli 17.6.1941. Samalla evakuoitiin rajakunnat ja Vuoksenlaakson suuret kunnat tut-

tuun litiin.

Nyt tulvahti 1907 henkeä, joista 1193 (lapsia 680) joutui turvautumaan huollon apuun.

Heinäkuun 15. päivänä litissä oli jälleen liki 4000 siirtolaista, tarkka luku oli 3647. Heistä oli huollon varassa 1737, näistä lapsia 914. Itse hoiti toimeentulonsa puolet eli 1843. Heistä oli 67 ottanut lainaa luvassa olevaa siirtoväen korvausta vastaan.

Kannas saatiin takaisin ja rintama siirtyi etelässä vanhalle valtakunnanrajalle.

Vuodet 1942, 1943 ja 1944

Paluumuutto vapautuneelle Kannakselle ja Vuoksenlaaksoon oli nopeaa, siirtolaismäärä putosi kuuteensataan. Heinäkuun lopussa 1942 omassa huollossa oli 487 henkeä, 114 otti lainaa korvauksia vastaan ja huollon varassa oli vain 107 henkilöä, heistä 31 lapsia.

Seuraavaan eli vuoden 1943 kesään mennessä puolittui siirtolaisten määrä, heitä oli heinäkuun lopussa enää 270. Huollon varassa oli 33, heistä yhdeksän lapsia. Inkeriläisiä alkoi saapua kannakselaisista vapautuneisiin tiloihin.

Vuoden 1944 kesän tilastoissa näkyi jo 362 inkeriläistä, siirtolaisia oli huollossa 41 ja heistä 17 lasta. 781 hoiti omat asiansa.

Kesä- ja heinäkuun siirtolaistulva ei ennättänyt tilastoihin, huollolla oli muutakin tehtävää kuin tilastointi.

Vuodet 1945, 1946 ja 1947

Siirtoväen lukumäärä tasaantui litissä vuoden 1945 heinäkuuhun mennessä 2020 henkeen, ja siitä eteenpäin voidaan katsoa littiin jääneen nuo 2000 karjalaista. 1.7.1945 huollon varassa oli 163, heistä 58 lasta.

Vuoden 1946 elokuun lopussa oli siirtolaisia 1931, heistä huollossa 82. Lokakuun lopussa 1947, jolloin siirtoväen huollon toimintaa lopeteltiin, siirtolaisia laskettiin olevan 2090, heistä huollossa 43, joista yhdeksän lapsia. Siirtolaisista oli tullut iittiläisiä.

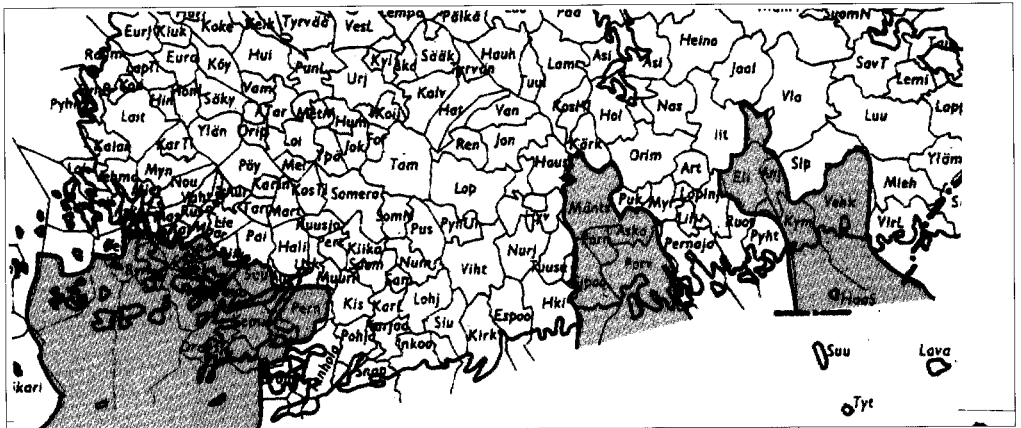
Tilastokeskuksen laskelmat litin siirtolaisista

Siirtoväen huolto lopetelti toimintaansa siis syyskuun lopulla vuonna 1947. Olihan enää kaksi prosenttia silloisesta 2090 siirtolaisesta huollon piirissä ja he siirtyivät litin kunnan normaaliin huoltoon.

Kotikuntien mukaisen luettelon pohjalta vuodelta 1947 tulee esille, mistä litin evakot ovat kotoisin.

Vuodelta 2004 on Tilastokeskus teh-

nyt uuden tilaston sinä vuonna litissä asuneista luovutetulta alueelta syntyisin olevista. Aikaa on kulunut siinä kuusi vuosikymmentä. Tiedot on yhdistetty kunnittain. Kuntien jäännösten liittäminen Suomen puolella oleviin kuntiin on aiheuttanut tilastoinnille näkyviä ongelmia, moni kunta on tilastosta "hävinnyt".

Esimerkki yhden kunnan asukkaitten hajoamisesta. 1940-luvun lopulla koiivistolaiset olivat keskittyneet kolmeen ryhmään Suomenlahden rannikolle. Heitä oli runsaasti myös naapurikunnissa, esim. litissä vielä 174 henkilöä. Kaikkiaan heitä oli yli 300:ssa eri kunnassa. Tiedot ja kuva Rossi: Koiivistolaiset evakossa 1939-1949.

	V. 1947	V. 2004		V. 1947	V. 2004
Antrea	30	5	Pyhäjärvi	1	3
Harlu	-	1	Rautu	-	4
Heinjoki	1	1	Rovaniemi	8	-
Hiitola	7	1	kauppala	2	-
Impilahti	27	7	mlk	4	-
Jaakkima	-	4	Räisälä	-	4
Johannes	18	5	Salmi	-	2
Jääski	649	-	Sortavala k	30	2
Kanneljärvi	4	-	Sortavala mlk	27	2
Kirvu	10	9	Suistamo	1	-
Kivennapa	13	7	Suojärvi	3	-
Koivisto kaupp.	18	-	Säkkijärvi	25	-
Koivisto mlk	154	19	Terijoki	11	1
Korpiselkä	1	1	Uusikirkko	35	5
Kuolemanjärvi	5	3	Vahviala	344	-
Kurkijoki	13	5	Valkjärvi	113	28
Käkisalmi	1	2	Viipuri	59	17
Käkisalmi mlk	368	36	Viipuri mlk	23	8
Lahdenpohja	3	-	Vuoksela	10	1
Lumivaara	9	2	Vuoksenranta	11	2
Metsäpirtti	-	1	Värtsilä	2	-
Muolaa	4	7	Äyräpää	10	2
Nuijamaa	3	-	Inkeri ja I-Karj.	26	-
Parikkala	4	-			
Petsamo	7	-	Yhteensä	2090	200

Tilasto kertoo, että syntyperäisten luovutetun alueen asukkaiden määrä on pudonnut kymmenesosaan 60 vuodessa. Evakkosukupolvi alkaa olla haudan levossa

Vuoden 2004 tilastossa ei ole niiden kuntien lukuja, joista osa pystyttiin siirtämään Suomen puolelle jääneeseen naapurikuntaan. Siksi ei vuoden 2004 tilastosta löydy mm. Jääskessä, Vahvialassa ja Säkkijärvellä syntyneiden todellisia lukuja. Tilasto ei siis kerro koko totuutta.

Evakot kertovat matkoistaan

Sodan merkkejä - ja sota alkaakin

Meille kotiin Marjalanniemessä Käkisalmen maalaiskunnassa tuotiin syksyllä 1939 flannellisia kangaspakkoja. Siskoni Toini ja Sirkka ompelivat niistä annettujen kaavojen mukaan miesten paitoja ja alushousuja. Ne vietiin Käkisalmeen sotilaspiirin esikuntaan ja sieltä heille annettiin lakanakangasta, josta ompelivat lumipukuja kaavojen mukaan.

Läheisellä rautatiellä kulki kesällä kokonaisia junakuormia Hiitolassa hakattuja estekiviä. Kannasta linnoitettiin. Isä osti meille pojille kaiken varalta uudet kumiteräsaappaat.

Yleensä ihmiset puhuivat sodasta ja pitivät sodan tuloa aivan varmana. Äitini huokaili usein: ”Jos sota tulloo ni mihi mie jouvun näihe lapsii kans.” Lapsia oli kymmenen, eri-ikäisiä.

Marraskuun viimeisenä päivänä aamupäivän tuntien aikana koulussa alkoi kuulua Käkisalmen kaupungista hälytyssireenien äänet. Kaikkien oli mentävä suojaan. Pommikoneita on tulossa. Kiireellä kun juoksimme metsään, niin joidenkin kengät kastuivat ojassa. Lentokoneita lensi hyvin matalalla ylitsemme kohti kaupunkia. Kovan jyrinän ne lentäessään pitivät.

Opettaja kutsui meidät luokkaan ja sanoi: ”Nyt on syttynyt sota. Koulutyö keskeytetään, saatte lähteä kotiin”.

Naapurimme Junkkarin Juho tuli kotiimme ja ilmoitti, että kaikkien alle 16 vuotta nuorempien ja vanhusten tuli lähteä. Marjalanniemeläisten piti olla joulukuun 5. päivän iltana Näpinlahden pysäkillä, josta jatkavat

junalla. Evästä muutamaksi päiväksi ja vaatteita mitä jaksaa mukanaan viedä, oli Juhon viesti.

Äidin mukana meitä lähti kuusi lasta sekä mummo, isän äiti.

Mummo teki lähdön hetkenä tenän. ”Mie en lähe kotontai mihinkää, jään tän. Jos venäläiset tulluot ni ei ne miul mittiä pahhoa tie. Herttaita ihmisiihä venäläiset on.” Pitkän taituttelun jälkeen ja ehkä pakollakin mummo otti takin päälleen ja lähti.

Evakkojunassa

Meille pojille löytyi paras nukkumapaikka penkkien alta, silloin ei kukaan potkinut eikä harpponut yli.

Suuremmilla asemilla lottapukuiset naiset tarjoilivat kaurapuuroa ja maitoa. Muistaakseni matka oli kestänyt kolme vuorokautta, kun saavuimme Lapuan asemalle. Niille äideille, joilla oli pikkuvauvoja, matka oli tukalin. Monien vauvojen varavaipat olivat viimeisessä tavaravaunussa. Äidit joutuivat käyttämään esiliinansa ja kaulahuivinsakin kääriessään vauvojan kuiviin, kertoi Junkkarin Selma myöhemmin. Lapuan asemalla olivat lotat järjestäneet paikan peseytymiseen ja vaatteiden vaihtoon.

Evakkoja jaetaan koululla

Evakot vietiin kuorma-autoilla pakkasessa Ylistaron Hööpakan koululle. Mummo siihe: ”Oisitta jättäniet miut sinne kottii kuolemoa, ei ois tarvint palentuu tän autolaval.”

Koululla odotti lottien ruokapöytä, josta sai kuumaa ruis- tai kauravellia,

lisäksi oli leipää ja maitoa ja muutaakin. Luokkien lattialle oli levitetty olkipatjoja vierä viereen. Tuntui ihanaalta päästä pitkäkseen.

Seuraavana päivänä Hööpakan taloista tultiin hevosten kanssa hakemaan evakkoperheitä. Hakijoiden ensimmäisiä kysymyksiä oli, montako henkeä teitä on ja onko lapsia. Suuriperheiset jäivät talveksi koululle. Koulua ei sinä talvena pidetty, mutta seuraavana syksynä se taas alkoi.

Maata tiedossa

Valtiovalta oli saanut määrätyn sijoituskunnat evakoille ja Käkisalmen Marjolanniemen osalle tulivat Sysmä ja Hartola. Keväällä 1941 mekin siirryimme Sysmän Nuoramoisen kylään Uus-Olkkolan kartanoon. Siellä saimme pihapiiristä omakotitalon yläkerran.

Isälle oli tiedossa maatila Valittulan kylässä ja hän kävi sitä katsomassakin, mutta tilanne muuttui. Miehet kutsuttiin aseisiin kesäkuun puolivälissä ja jatkosota alkoi 25.6.1941. Kannasta valloitettiin pitäjä pitäjältä, Käkisalmi elokuun 21. päivänä.

Kartanon rouva, viipurilaisyyntyinen hammaslääkäri Liisa Schildt oli luvannut heittää kuperkeikan, jos Viipuri vallataan. Viipuri vallattiinkin 29.8. En tiedä heittikö rouva Schildt kuperkeikan, mutta ainakin Uus-Olkkolan kartanon lipputangossa liehui sinä päivänä Suomen lippu.

Marraskuussa pääsimme takaisin Marjalanniemeen. Matka alkoi ajamalla karjaa 40 kilometriä Heinolan asemalle.

Kotitalo oli hävitetty, mutta isä osti siirrettäväksi naapurista rakennuksen ja elämä alkoi joka paikan suursiivouksella.

Eläinkohtaloita talvisodassa

Käkisalmen seutu jouduttiin luovuttamaan talvisodan rauhan yhteydessä Neuvostoliitolle, vaikka venäläiset eivät seutua valloittaneet.

-Kotini kaikki irtaimisto jäi talon mukana venäläisille. Ainoastaan ihmisten mukaansa ottamat vaatteet ja eläimet saatiin Etelä-Pohjanmaalle Ylistaroon.

Hevosista Tähti-niminen tamma oli otettu sotahevoseksi Suomen armeijalle. Nuoren Tuure-nimisen hevosen naapurimme poika Arvo Makkara toi oman evakkokuormansa mukana maitse Ylistaroon. Arvo kävi jo talven aikana hoitamassa Tuurea, koska Lallukan talossa ei ollut enää omaa väkeä kotona. Isä ja Reino-veli olivat kumpikin sodassa, Toini ja Sirkka eläinten mukana Lehtimäellä ja muu suuri perhe siis Ylistarossa. Siellä navetassa oli vielä toinenkin eläin, keväällä poikiva hieho nimeltään Kauno. Savolaisen Helena, se tyttö Hessa, oli sanonut Lallukalla: ”Tämän mie vielä vien sin Pohjanmaasta. Mie tiijen jot heil on siel suur pere. Heil teä tulluo sin varmast iha tos tarpiehe.”

Oikein hän tiesi, että se tuli tosi tarpeeseen. Kyllä Marjalanniemessä oli tosi hyviä ja empaattisia ihmisiä, lähdön tohinassa muistivat vielä naapureitaan ja heidän perheitään.

Erkki Lallukka, Käkisalmen mlk, Lyöttilä. Tietokonetalenne.

Onni onnettomuudessa

Siskot Toini ja Sirkka ovat kertoneet, kuinka heidän karjankuljetuksensa onnistui talvisodan aikaan. Kylän lehmät oli määrätty määrääkaan

Näpinlahden pysäkillä junakuljetusta varten. Eiväthän ne kaikki mahtuneet ensimmäiseen junaan. Syntyi kova sähköisku, kun jokainen yritti saada lehmänsä mukaan.

Seuraavana päivänä tuli toinen juna ja siihen loput mahtuivatkin. Juna meni Pohjanmaalle Lehtimäkeen ja eläimet sijoitettiin onnellisesti taloihin.

Kävi niin, että se ensiksi lastattu juna ajoi suoraan Tampereen teurastamolle ja koko junalasti lehmiä teurastettiin. Moniin perheisiin jouduivat ostamaan lehmiä, kun elämää aloittivat uudestaan.

Erkki Lallukka, Käkisalmen mlk, Lyöttilä, tietokonetalenne.

Kummeja Pohjanmaalta

Oli pimeä, kun saavuimme Ylistaroon, olisiko ollut sunnuntai. Kuorma-autolla meidät vietiin Untamalan koululle. Lotat olivat valmistaneet meille lihasoppaa. Hieman outo elämys meille karjalaisille oli keitossa olevat ”jauhoklimpit”.

Joukossamme oli myös kaksi kastamatonta vauvaa. Lotat olivat kovin innokkaita tulemaan kummeiksi. Niinpä Yli-Koiviston Rauha piti meidän vauvaa, joka sai sitten nimekseen Veikko Antero.

Seuraavana aamuna meidät vietiin hevosella tämän uuden kummin kotiin. Siellä oli paljon väkeä, meitä oli viisi henkilöä sekä sitten Vaasasta pommituksia pakoon lähteneitä. Yksi äiti viiden lapsensa kanssa, eräs vanha rouva tyttärineen ja sisarukset Heikki ja Helena. Ja tietysti talon oma väki. Kaikkiaan meitä oli 20 henkeä. Kaikki me söimme samasta padasta, siis olimme samaa ruokakuntaa. Sovinto oli kuitenkin aika hyvä. Pa-

hennusta herätti vain se, että meidän pikku-Hannes tanssi kaikki aamu- ja iltahartausten virret.

Anna-Liisa Ruuska, myöh. Snellman, Käkisalmen Hirvisaaresta. Hirvisaari-kirja.

Erkki Paukkunen (toim.): Käkisalmen Hirvisaari. Kirjakas 2003.

Lumisateessa Kausalan asemalle talvella 1940

Olin kahdentoista ikäinen, kun nousimme kai toiseksi viimeiseen evakojunaan, joka lähti Viipurista länteen olleelta asemalta, olisiko ollut Tienhaara. Vanhemmat veljet jäivät is-joukkoihin. Ilta jo hämärtyi ilmahyökkäyksiltä suojaavaksi pimeydeksi. Kaakon taivas läikehti punaisena. Kannakselta kuului jatkuva tykistön jymy. Kuinka sieltä voi yksikään ihminen selvitä?

Yötä myöten juna eteni joskus pysähdellen kohti länttä. Rintamalle meneville junille piti antaa tilaa. Hitaasti kulki pakojunan matka kohti Kouvolaa ja Kausalaa.

Sen aamuöisen tulon Kausalaa muistan elävästi. Aseman rakennuksen ulkolyhdyssä paloi valo, samoin sisällä. Satoi lunta, suuria rauhallisesti leijuvia hiutaleita. Asema oli kuin rauhan satama.

Sota olikin jossain kaukana. Lumi kääri kaiken valkeaan vaippaansa. Meillä oli turvallinen tunne. Olimmehan oman kansan parissa, sukulaistaloon matkalla. Saimme puhua omaa kieltämme. Kohtalotovereitakin meillä oli yli 400 000.

Kalevi Mustonen Viipuri - Kausala. Käsikirjoitus.

Talvisodan evakkojen kohtelu Iitin Marlebäckissä

Ulkoministeri Erkki Tuomioja selvittää v.2006 kirjassaan "Häivähdys punaista" siirtolaisten kohtelua talvisodan jälkeen Iitin pitäjän Lyöttilässä Marlebäckin noin 400 hehtaarin kartanossa.

Eduskunta sääti pikaisesti lain, joka velvoitti maanomistajia luovuttamaan evakoille maata. Monien ja jopa useimpien Suomen maanomistajien tavoin (Hella) Wuolijokikaan ei tästä pitänyt. Asiaan vaikutti myös etninen syrjintä, sillä monet länsisuomalaiset pitivät selvästi erottuvaa murretta puhuvia ja omia tapojaan noudattavia karjalaisia - etenkin jos he olivat uskonnoltaan ortodokseja - vain vähän "ryssiä" parempina. Tämän ei olisi pitänyt olla ongelma Wuolijoelle, jota myöhemmin moitittiin siitä, että hän kohteli Jokelaan työvoimaksi luovutettuja venäläisiä sotavankeja aivan liian ystävällisesti.

Karjalan evakoitten vastaanottamisesta sukeutui riita Hella Wuolijoen ja hänen tyttärensä (Vapun) välille. Valpon kuuntelemassa puhelinkes-

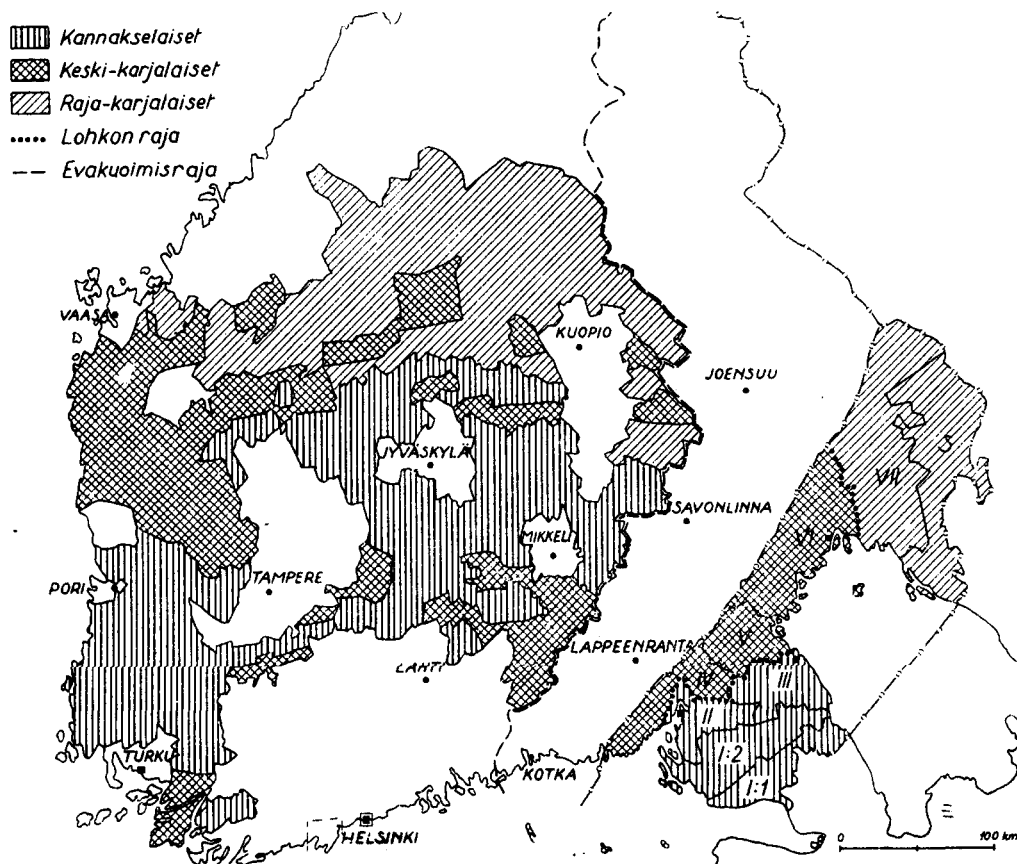
kustelussa 24.5. (1940) kartanonrouva purki harmistumistaan evakkoihin, jotka lähetettiin Marlebäckiin antamatta juuri lainkaan valmisteluaikaa ja joiden majoittamiseen hän suhtautui vastahakoisesti. Kun Vappu Tuomioja kysyi, miksi heille ei voitaisi antaa alunperin Wuolijoen vanhemmille rakennettua taloa, äiti sanoi sen olevan mahdotonta, koska talo vuokrattaisiin kesäksi Brechteille. Vapun mielestä taas se oli mahdotonta, koska Brechtit lähtisivät joka tapauksessa Amerikkaan. Tässä vaiheessa äiti menetti malttinsa ja kehotti Vappua ajattelemaan järkevästi: "Huvilassahan on meidän nahkahuonekalut. Eihän evakoiduille voi niitä antaa." "Onks ne sitten huonompia ihmisiä kuin muut, jotka ovat menettäneet kaiken omaisuutensa ja kotinsa?" kysyi Vappu. "Juu, on!!!" oli äkäinen vastaus, jonka jälkeen Vappu sulki puhelimen. Vaikka raportti saattaa olla väritetty, se ilmaisee todennukaisesti Hella Wuolijoen muita ihmisiä kohtaan osoittaman auliuden valikoivan luonteen ja rajoittuneisuuden, kirjoittaa tyttärenpoika Erkki Tuomioja isoäidistään.

Toinen lähtö 1944 Käkisalmen mlk:sta

Kesäkuun puolivälissä 1944 kyläpääliikköimme lautamies Matti Haikonen tuli meille ja ilmoitti, että nyt on tilanne tullut sellaiseksi, että kaikkien 15 vuotta nuorempien on taas lähdettävä. Evästä muutamaksi päiväksi ja vaatetta mitä voi mukana kantaa. Olin mukana sotilaspoikana ja sain tehtäväksi viedä lähtökäskyn kirjeen Niitsaareen kahteen tuttuun taloon. Tehtävä, josta en halunnut kieltäytyä.

Kotona isä valjasti hevosen ja lähti viemään perhettä kokoamispaikalle. Meitä oli äidin lisäksi minä (14), Annikki (13), Pauli (10) ja Salli (7), - ei mikään avuton perhe. Lähtö oli toisenlainen kuin ensimmäisellä kerralla. Oli kesä, valoisa ja lämmintä sekä kokemusta evakossa olosta jo saatu.

Kävellessäni hevosen perässä katsoin Ahon kohdalla taakseni ja ajattelin, että en lähde täältä viimeistä

Vuonna 1944 voimassa ollut siirtoväen siirtosuunnitelma. Valkeat alueet oli varattu aivan rajaseudun ja väestökeskusten evakuoitaville. Nyt siis tiedettiin, mihin kuntaan oltiin menossa. Kuva teoksesta Waris ym. Siirtoväen sopeutuminen.

kertaa. Vaan tänne palaan vielä. Milloin - sitä en jaksanut ajatella.

Matka jatkui junalla Elisenvaaran risteysaseman lävitse, missä oli edellisenä päivänä pommitettu räisäläisten juna. Näimme savuavia ja rikkoutuneita vaunuja.

Junamatka muuttui proomumatkaksi Punkaharjun ja Kyrösalmen laiturin kautta Varkauteen, välillä ilmahälytystä peläten. Siellä vietimme viikon vaneritehtaan ruokalassa.

Matkan aikana, erästä maalikkosaarnaajaa kuultuaan, Kuisman Mari sanoi: ”Nythä myö ollaa niiko Nooa arkis ja mäntäs karkuu vie paisumusta”.

Sijoituspaikaksi oli nyt määrätty Töy-sän kunta Pohjanmaalla. Siellä olimme jonkun aikaa Hakojärven koululla ja sitten nuorisoseuran talolla. Sieltä siirryimme Nurmoon, josta olimme saaneet vuokratuksi huoneita suurelle perheellemme.

Venäjä ei ollut saanut vallatuksi koti-seutuamme, joten työvelvollisikäiset määrättiin takaisin sadonkorjuuseen. Vilja saatiinkin puiduksi ja junalla Nurmoon.

Tauno veli tuli kotoa hevosella tuon todella pitkän matkan Etelä-Pohjanmaalle. Hän muistaa matkan Punkaharjua pitkin ja erikoisesti Savonlinnan katujen mukulakivet raudoitettujen pyörien alla.

Maatila Iitin Lyöttilästä

Nurmoon meille tuli tieto, että valtio tarjoaa tilaa Iitistä Lyöttilän kylästä. Pinta-ala oli 45 hehtaaria, josta peltoa 11 hehtaaria sekä rakennuksina kolme latoa. Siitä tehtiin hallintasopimus ja kauppa tehtiin vuoden 1952 lopulla.

Nurmosta meille jäi hyvin miellyttä-

viä ja mukavia muistoja. Se johtui evakkopaikastamme Kalistajasta. Isäntä Jaakko Kalistaja oli jo lähellä 80-vuotias. Jos jotain esinettä pyysi häneltä, vastaus oli: ”Joo se on aivan sitä varten.”

Syksyllä 1947 saimme kotimme valmiiksi ja seuravana vuonna nousi navetta itse lyödyistä sementtitiilitä. Seurasi lisäpellon raivaaminen metsästä ja myös oston kautta, kuten monet muutkin evakot tekivät. Nykyinen peltopinta-ala on 47 hehtaaria, kaikki salaojissa. Poika Markku viljelee tilaa ja me vanhemmat Erkki ja Hilikka elämme naapurissa omakotitalossamme.

Erkki Lallukka, Käkisalmen mlk, Lyöttilä. Tietokonetalenne.

Karja taas tien päällä

Marjalanniemen karjan toinen lähtö Käkisalmen maalaiskunnasta oli juhannuksen tienoilla 1944. Lallukan perheen karjaa, viittä lehmää, lähti kävellen luotsaamaan Hellä. Toini ja Sirkka olivat tehneet matkan talvisodan aikaan.

Yli kuukauden matkan aikana tapahtui yhtä ja toista pitkässä lehmäjonossa.

Erään sivutien lehmahaassa oli Kermisen Mari iltalypsyn aikaan huomannut, että yksi hänen lehmistään alkaa poikia. Muut menivät lepäämään, mutta Mari jäi seuraamaan poikimista.

Kun vasikka vihdoinkin tuli, Mari mietti, mihin hän sen panisi - ei sitä voi mukaankaan ottaa. Hän päätti lopettaa vasikan. Etsi jostain metrin pituisen halon ja sillä hakkasi vasikan hengiltä. Hän sanoi vetäneensä vasikan aidan ulkopuolelle. Aamulypsulle tulleet hämmästyivät. Se Marin tappa-

ma vasikka oli imemässä emästään maitoa.

Punkaharjun Putikossa lehmät lastattiin proomuihin ja hinattiin Joroisiin. Hellälle sattui maantiematkan jatkuessa pieni välikohtaus erään isännän kanssa. Nälissään ja janoissaan Kaino-niminen lehmä ryntäsi vettä nähdessään ojan pohjaan. Se oli pehmeä ja upotti. Hellä meni läheisen talon isännältä pyytämään apua. Jos olisi köysiä, niin lehmä saataisiin ylös.

Isäntä vastasi työkeästi: "Ei joudeta auttamaan eikä ole köysiä. Lähtekää eteenpäin ja jättäkää se ojaan." Hellä oli rohkea tyttö ja vastasi: "Elävänä en sitä jätä, on löydettävä mies joka ampuu sen kuoliaaksi. Vasta sitten jatkamme matkaa. Olenhan Käkisalimesta asti sitä tuonut."

Lähellä oli ollut iäkäs mies kuulemassa. Hän haki köysiä sekä lähistöllä olleita sotilaita avuksi ja niin he saivat lehmän vedettyä ojasta.

Maavedellä karja saatiin junan avovaunuihin ja matka jatkui pohjoiseen lialmen kautta Ylivieskaan ja sitten etelään Seinäjoelle ja Nurmoon.

Toista kuukautta matka kesti, viisi oli

lehmä, eikä yhtään jäänyt matkalle. Halusin huutaa kuin urheilukilpailussa siskolleni kuin maratonin voittajalle "HYVÄ HELLÄ". Kyllä se oli aika maratoni nuorelle tytölle.

Erkki Lallukka. Tietokonetalenne.

"Sorkat alkoivat olla hajalla"

Ja se evakkojen virta, niitä tuli ja tuli yötä päivää tietä pitkin pienissä ryhmissä. Oltiin kesäkuussa 1944 ja koko Mankalan asemakylän väki oli juhannusviikon rankkasateessa auttamassa ja ruokaa keitettiin saunapadoissa.

Varsojen kaviot alkoivat loppua litin kohdalla ja niitä jouduttiin lopettamaan. Sama koski lehmiäkin, sorkat alkoivat olla hajalla. Tapolasta tuli naisia auttamaan lypsämisessä ja sadetta saatiin juhannuksen aikaan kolme vuorokautta yhtä päätä. Kyllä oli surkeaa.

Kirsti Kunnaala, ent. Pohjankoski, Kausala. (E-litin sk ja lotat).

Kausala suuri huoltokeskus 1940 ja kesän 1944 evakuoinneissa

Kausalaan pysähtyneet junat seisovivat talvisodan aikaan takimmaisella meijerin puoleisella raiteella, niin sanotulla hevosraiteella. Asemakylän lapsille riitti katseltavaa ja siirtolaisten lehmiäkin olisi saanut lypsää. Lottatyttö Vuokko Marttilan (Valtonen) lisäksi Enni Anttila (Forsgren), Liisi Rantanen ja Eeva Mattila (Kaitila) muistavat lottatyttöjenkin olleen apuna evakkoja muonittamassa. Maitotonkilla oli keittopaikoilta tuotu lämmintä tarjottavaa vaunujen viereen, ja myös pienimmät tytöt siinä lähellä auttelivat. Kerran oli ilmoitettu junan tulevan kello 23, mutta Kaipiaisissa olleen hälytyksen takia

se saapui vasta aamuneljältä. Lottatyttö Eeva muistaa ohjanneensa jonkun potilaankin asemalta tohtori Linnoisen vastaanotolle. Kaikkien apu oli silloin tarpeen.

Kymentakalaiset lottatyöt Sirkka Eerola (Ristola) ja Toivi Kiviaho (Aalto) olivat ohjanneet 1944 juhannuksen tienoilla Jaalasta päin tullutta karjaa Kaidassuon heinäpeltoon, ”itäsuomalaisia kyyttöjä ja niin laihoja”. Niitä tytöt sitten lypsivätkin. Virran lossilla niissä oli kova vahtiminen. Yhdessä tytöt ihmettelivät, miten hyvin siirtolaiset myöhemmin tunsivat omat mullikkansa, kun tulivat niitä hakemaan .

Kausalan asemanseutu kylältä päin nähtynä kesäaikaan, kuten evakuoinnin aikaan 1944. Vasemmalla kaksikerroksinen valkea meijeri, jonka yläkerrassa toimi Lentorykmentti 3:n esikunta. Keskellä höyryveturin jälkeen vaalea asemarakennus ja sen edessä virkailijain asuintaloja. Tyynelän majatalo, jossa huollon toimisto aikansa oli, jää kuvasta vasemmalle. Aivan oikealla Kausalan postin talo. Terttu Virtasen maalaus kuvaa kylää 1930-40 -lukuilla.

Anja Nikula oli Lyöttilän tiellä limsanhakureissullaan tavannut Kymentaan Tervolaan matkalla olleita evakkoja, mutta vasta kotona oli muistanut, että limsat jäi heille tarjoamatta. Saarasten lottatyttö Enni Anttila järkyttyi eniten eräästä Koivistolta läheneestä emännästä, jonka uusista monoista oli hänen littiin päästyään vain varret nilkoissa. ”Niiden tuska ja hätä. Lähde kahdessa tunnissa. Jätä kaikki.”

E-Iitin sk ja lotat s. 124-126.

”Päivät säilyvät ikuisesti mielessä”

Maanteitse saapuva siirtoväki muonitettiin Kausalan Työväentalolla, jonka katon alle pääsi myös lepäämään. Pihalla porisi parikin kenttäreittiä. Itse olin töissä juhannuksenakin. Oli kaatosade ja likomärkiä hevoskuormia saapui jatkuvassa jonossa ihmiseen. Ja niitä oli paljon. Kyllä hernerokka ja katon alle pääseminen oli taivaallista, kuulimme. Joukossa oli karjaa ajavia. Siinä menivät, jalkaisin, sateisessa ilmassa. Kodit oli menetetty jo toiseen kertaan, tulevaisuus täysin avoin. Pääosa tavaroista ties missä. Päivät säilyvät kyllä ikuisesti mielessä.

Työväentalolla en ollut aikaisemmin edes käynyt, kunnes tuli komennus sinne auttamaan siirtoväen muonituksessa.

Sotilaspoika Pertti Tuomala, Konttila. (E-litin sk ja lotat).

”Kaikki eivät olleet suopeita”

Meidän sotilaspoikien, jopa vain 12-vuotiaitten tehtävänä oli karrätä uudessa Suojeluskuntatalossa valmistettua ruokaa Työväentalol-

le. Se oli täynnä kovassa sateessa kastuneita hikisiä evakkoja. Elettiin juhannusviikkoa 1944. Lotat avustajineen jakoivat ruokaa, toiset tiskasivat astioita. Tunnelmat olivat tuona juhannusaattona ahdistavia. Viipuri oli juuri menetetty ja tykkien jymy kuului selvästi Kausalassakin.

Isäni Väinö Asikainen oli siirtoväen huollon johtajana ja hänen piti etsiä majoituspaikkoja tien täydeltä tuleville evakoille. Kaikki eivät olleet suopeita. Muistan kuulleen varsin kovaäänisen keskustelun tunnetun pääkaupunkilaisen kansalaisen kanssa puhelimesta. -Minun huvilaani ei ainakaan niitä laiteta.

Kyllä laitettiin.

Huollon toimisto oli meijerin ylikäytävän kohdalla Tyynelän matkustajakodin talossa. Välillä se oli ollut Vuorion talossa Pajatiellä. Siellä pidettiin salissa toimistoa suuren avustajajoukon kanssa. Huolto työllisti jatkuvasti, aina oli joku kysymässä ja apua eri pulmiin pyytämässä.

Juhannuksena oli kotitalomme Mettä-Isotalo täynnä. Piha oli kilometrin päässä Kausalan keskustasta. Pihassa oli kerrankin 17 hevoskuormaa, joukossa oli sukulaisiakin Viipurista. Riiheen oli ahdettu 150 marssitettua sotavankiakin, nuoria poikia odotamassa siirtoa. Osasto oli menossa Nastolan vankileirille kymmenen aseistetun suomalaisen vahtimina. Heille oli varattu kuivatettuja perunoita kolmeksi päiväksi, mutta neidän tulivat syödyksi jo ensimmäisenä päivänä. Vankien haitarikin vaihtui kuudeksi limpuksi. Vielä 1950-luvullakin Pikaterän takaa metsästä löytyi vankien veistämiä puulusikoita. Pihapiirissä oli kerralla ainakin 250 henkeä.

Evakkojen karjaa oli Aholan pellolla ja sieltä me sotilaspojat ajoimme niitä Teilmäen kautta teitä pitkin Nas-tolan rajalle, jossa uudet saattajat odottivat. Karjaa oli paljon ja jopa ulkorakennusten olkikattoja purettiin niille syötäväksi.

Meitä oli monenlaisissa töissä. Ilpo Mäkeläkin joutu Lehtisen Matin kanssa kylällä tekemään laudoista ruumisarkkuja. Ei näitä asioita ole jälkeinpäin muisteltu, mutta nyt tuli paljon mieleen.

Aarno Asikainen, Kausala.(E-litin sk ja lotat)

”Ykti taktalainen lupati tappaa ryttät”

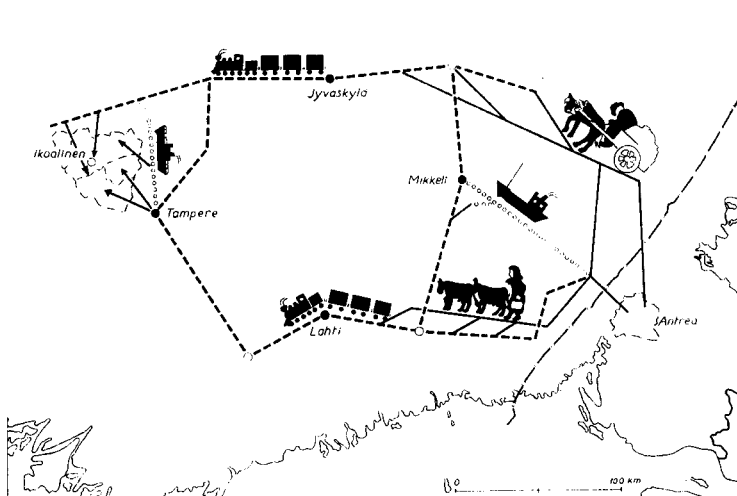
Huollettavien siirtolaisten määrä vain lisääntyi päivä päivältä kesäkuussa 1944 Kausalan asemalla ja kylän Työväentalolla. Lottaryhmien

työvuorot olivat hyvinkin pitkiä, 12 tunnista jopa 18 tuntiin. Evakkoju-nassa oli kerrankin 36 vaunussa kuolemanjärveläisiä. Tienvarret olivat täynnä siirtolaisten kuormia. kun ne pysähtyvät huoltopaikoille.

Kenttäpostikirjeessä Heikki Mäkisel-le kesäkuun lopulla:

”Tänään kuulin päiväuutista Viipurin menetyksestä. Tuntuu kuin itsestäni jo revittäisi osia pois. Menin possuille repimään heinää pihalle. Sikotarhaan nojaten huusin äänetönnä suurta hä-täämme Korkeimman kuultavaksi.”

”Olen yhä ollut paljon naapurissa Työväentalolla katsomassa päällysmiehenä keittojen valmistumista kenttäkeittiössä, muonituspäällikkö pyysi valvomaan. Kun tulín illalla lapsineni saunasta, meni jälkeemme kylpyyn pikkuvauvoja äiteineen. Pu-kuhuoneeseen jäi nukkumaan yksi perhe Sommeesta. Pyysin heidät kor-vikkelle keittiöön. Olivat hyvin tyyty-

Antrealaisten evakkotiet 1944, ensin siis Ikaalisten seudulle. Sieltä ta-soitussiirrot veivät aikanaan Riihimäen-Janakkalan seudulle. Talviso-dan siirrot olivat vieneet antrealaiset Tammelan-Jokioisten seudulle. Kuva kirjasta Waris ym. Siirtoväen sopeutuminen.

väisiä. Niillä oli kolme lehmää, sain jo 6 litraa maitoa heiltä. Odottavat, jos ehkä saisivat lastata karjan illalla vaunuun.

On välillä ollut nuo tiet ja pihat täynnä kuormia. Jokunen kymmenen kuormaa aina yöpöy. Vehkaojan heinäpelto riihen takana on perusteellisesti tallattu. Olen antanut joidenkin sirpilla niittää pihastani. Isot tytöt tekevät työtunteja tuolla ruokapöydällä, kuivaavat lautasia. Eilen olivat neljä tuntia kumpikin.”

Soppa- ja puuroannosten määrät vain kasvoivat, juhannuksen noin 400:sta ja sitä seuraavan viikon 900:sta jopa 2000 annokseen vuorokaudessa.

Kirje 2.7.44: ”On ihana asia, että ilmat lämpenevät. Nuo siirtolaisetkin ovat hiukan tyytyväisempiä, kun ei vallan kuormat kastu. Talolla on hiukan hiljaisempaa. Tytöt toivat sieltä tänään pienet nelivuotiaat kaksoset meille, Seija ja Pirkko Viipurista matkalla Hollolaan. Saivat mustikkapiirakkaa ja pullaa, olivat hyvin puheliaita. Seija kertoi: ”Ykti taktalainen antoi karamellia minulle ja lupasi tappaa ryttät, jotta mie pääten Viipuriin.”

Kuuden viikon kuluttua tuo kansa sanoo palaavansa takaisin. Liekö totta.

Ei kuulu enää jytinöitäkään idästä.”

Signe Mäkinen miehelleen Heikille ”siellä jossakin”. E-litin sk ja lotat.

Mamsellit saivat herätyksen

-Lähtö kottoo ol ikävä, ko ei ees nukkee saant mukkaa

-Kyllä oli porvoollaisilla ihmettelemistä, kun vahvialalaiset tulivat hevosillaan. Kaupungin mamsellit saivat aikamoisen herätyksen, kun raudotetut nelipyörärattaat kolistivat kau-

pungin mukulakiviä pitkin, hevoset hirnu ja ämpärit piti ääntää.

-Ei se vastaaotto vaikka kaupoissa ollut hyvä. Mieko oli lapsen lyhytkasvune eikä nenä ulottunt tiski reunan yli, kaik ettuiit vasemmalt ja oikeelt. Sama juttu kansahuollos, pöytä tahoto olla vähä korkia.

Pirkko Mitikka, Vahviala, Iitti.

Evakkoja näyteikkunassa

-Meill osotettii Perheniemen tienristill tyhjänä oleva Leinon kauppa asuttavaks. Siin sitten asetuttiin myymälän avointen peittämättömien ikkunoiden taakse. Perheniemen koulu loppui iltapäiväll ja koululaisia alko tulla ikkunan alle katsomaan oikein eläviä evakkoja. Meitä ol äiti ja kolme lasta.

-Eihä myö haluttu siin olla kaikkii töllisteltävän. Äitini Helmi men lähitaloihi kyselemmää ja iha naapuris Oiva Järvisen talosta löytykii tillaa. Elämä pääs taas alkuu. Ja nyt on pietty yhteyttä ystävällisiin Järvisiin koht kuus vuosikymment, häitä ja hautajaisia myöten.

Kyösti Toivonen Jääsken Ensosta, nyt Hollolassa.

Savon kivikoissa

Mut se on kumma ku elukka on veen päällä, ni se ei pelkää yhtää ja se ei liiku mihinkää. Ne ol nii paikallaa siin lossis kaik, isot sekä pienet.

Poliisi anto meille lapun, että tähä talloo työ saatta männä ja siel on varattu paikka mihi paatta lehmät ja siin o iso tupa. Siihe pääsette yöks.

Mut tuota, mut ko myö mäntiin sinne, ni se ol sellasel kalliol se talo,

ni isäntä ol kalliol vastas ja sano et ykskää mustalaine ei miu tupahei tule. No meitä alko itkettä ko vettä kaas taivaa täyelt ja meill ol Lottosen Siirin kans - hänel ol pien poika ja miul pien tyttö. No mitä täs nyt ko ei olt mittää muuta ko viltin sissä laps kääritty. Mut onneks, sekki ol Jumala johatus, et sil ol sil miehell aikune tytär siin koton. Se ku kuul mikä rähi-nä tul siin pihal. Se sano: - Kuule isä, mitä sie tiet, sie et saa näille ihmisil le sannoo mittää. Kotontaa on joutuneet lähtemää, niitä ei saa haukkuu. Meijä tupa joutaa kyllä siirtolaisille, että ovat yötä. -Olkaa niiko kotonanne, teile ei häiröö tuoteta. Sit seuraavan päivän jatkettii matkaa Savoo.

Miten sitten Hirvensalmel otettii vastaa. Sitä ollaa sen ajan ihmiset jälkeepäi naurettu, että se ol niiku huutokauppa. Vanhat isännät ol varanneet itsesä sinne asemalle katso-maan, millaista porukkaa tää on. Ne otti omansa. Nuoremmatha ol kaikki

siel rintamal.

Myö jäätii sinne, appiukko, anoppi, mie ja Eila. Ja sitte myö lehmii kans lähettii mänemää. Meil annettii vaa lappu, et se on Monnikkalan kylä ja Kuitune talon nimi ja ol ihan hyvä vastaanotto. Isäntä ol rintamal ja emäntä ol kahen pienen tytön kans koton. Se isäntä oli kirjottanu vaimol-lee, et meijä siirtolaisii täytyy kohella ihmisinä. Sie Anni et tiijä mite komiat koit ne on tääl joutuneet jättämää. Se ol iha mukava talo. Ei meil olt riitaa koskaa mistää.

Siel ol pelto mahottoma kivikkoine. Yhekerraki ko appiukko hää hevosil ajo niittokonneel, se ko kivvee otti niittokone, ni pappa lens hyvi että. Ja sitte emäntä kysy, et jos työ jostain saisitte aika halval tilan täält Savosta, ni ostaisittaks työ ? Pappa sano: Vaik ilmaseks saisin, ni en varmast tänne kivikkoo tulis!

Sirkka Arponen Jääskestä. (Vuorela: Ankkapurha..)

Vahvialaiset ja käkisalmelaiset tulevat täydennyssiirtolaisina

Jokseenkin jokainen evakko joutui asumaan kolmella neljällä paikkakunnalla, kunnes lopullisia sijoituskuntia määrättiin ja maanhankintalain toteuttaminen alkoi. Maansaantihakemukset oli jätettävä 1.10.1945 mennessä.

littiin määrättiin täydennyssiirroissa vahvialalaisia ja Käkisalmen maalaiskunnan asukkaita. Myös vapaita kauppoja tehtiin hyvinkin runsaasti, olihan korvausrahoja tiedossa ja maannälkä kova.

litissä oli määrä sijoittaa vahvialalaiset radan eteläpuolelle ja käkisalmelaiset pohjoispuolelle. Vapaat kaupat sekoittivat asetelmaa, jääskeläisiä tuli omissa täydennyssiirroissa runsaasti ja valkjärveläisiäkin yli sata Perheniemen kartanokaupan ansios-ta.

Tiloja muodostettiin runsaasti ja kauppoja tehtiin. Talvella hallintaan saatujen tilojen reunoilla odotettiin 1946 lumen sulamista. Jännityksellä odoteltiin, millaista maata paljastuu lumen alta, millaista maata oli saatu.

Lyöttilän Kettulassa jopa 36 asukasta

Harvalla saadulla tilalla oli rakennuskantaa edes nimeksi. Niin sitten

asuttiin evakossa vieraissa nurkissa, kouluilla ja vapaissa päärakennuksissa.

Lyöttilässä omisti liikennöitsijä Einar Lotila suuren Kettulan tilan, jonka hän palstoitti vapailla kaupoilla, tietysti maansaantiin oikeutetuille. Kettulan rakennuksiin syntyi suuri siirtokunta, jossa oli parhaimmillaan 36 ihmistä. Nuoria ja vanhoja, ja meno oli vauhdikasta. Vaihtuvuus oli suurta. Heti kun joku sai rakennuksensa valmiiksi, oli Kettulaan tulossa uusia perheitä.

Karjaakin kertyi suuri määrä. Se oli kulkenut samat matkat kuin ihmisetkin Karjalasta sodan jaloista Pohjanmaalle ja Länsi-Suomeen, paikasta paikkaan.

Kettulan navetassa olikin parina talvena hyvin monen omistajan karjaa. Vaikeuksista huolimatta jokainen halusi itse ruokkia oman ammukkinsa eikä minkäänlaista kolhoosimeininkiä päässyt kehittymään. Karjalalouteen uudet tilat tukeutuivatkin tulevina vuosikymmeninä pelto- ja metsäalojen jäädessä keskimäärin melko pieniksi.

Ilkka Hietasen muistiinpano Lyöttilän perinnepiirissä.

rässä.

Havaitsin heti ovelta, että vastaanotto oli aivan kylmää ja sydämetöntä. Vaija istuutui tuvan penkille hiljaisen näköisenä.

Talon emäntä hääräsi hellan ääressä ja sieltäkös hän räjähti huutamaan aivan mahdottomasti. Vaija senkun kuunteli tuota saarnaa. Tuvan lattialla istui mies, joka teki luutia. Hän seurasi tilannetta sivusta ja vihdoin hän alkoi puhumaan. -Tarvitsevathan nämäkin jonkinlaisen katon pänsä päälle, sillä eivät he ole omasta tahdostaan jättäneet omia kotejaan. Vihdoin emäntä taukosi rähisemästä. Tuli huone, jonne voimme viedä omia tavaroita.

Tuli ilta ja kaikki oli saatu järjestykseen. Talon emäntä otti ja keitti oikein tulokahvia meidän kunniaksemme.

Siinä keskusteltiin kuulumisia molemmin puolin, sillä olimmehan ensi kertaa koossa saman katon alla. Siinä ilta kului leppoisasti.

”Mustalaiset lähtööt”

Ajan kuluessa saimme oman saunarakennuksen valmiiksi, jonne mielellämme muutimme, sillä olihan vihdoin pään päällä kauan kaivattu oma katto. Olimme juuri muuttamassa siihen, niin eräs henkilö joka seurasi tilannetta sivusta otti ja sanoi: ”Mustalaiset lähtööt taas”.

Tuollaisia ivasanoja sai kuulla tuon tuostakin, mutta karjalaiset vilkkaasta luonteesta johtuen eivät ottaneet niitä niin varteensa.

Omasta mielestäni karjalaiset ja iittiläiset ovat sopeutuneet hyvin toisiinsa, ainakin nämä kuluneet vuodet ovat osoittaneet sen.

Väinö Huovilainen Taasian koulun VI luokka v. 1962, I palkinto Iitinseudun kirjoituskilpailussa. Iitinseutu 29.3.1962.

Lottia muistetaan

Sodan melskeiden hiljennyttyä saivat E-litin lotat kiitoskirjeitä. Syksyllä 1940 liittiin sijoitettu sotaleskeksi jäänyt sirtolotta halusi myöhemmin muistaa ja kertoa paikallisosaston johtokunnalle erityisesti lottia Kerttu Kahilan suuresta ystävällisyydestä ja huolenpidosta.

”Ilman suuria sanoja on hän teoillaan osoittanut olevansa oikea lottia sanan kauneimmassa merkityksessä. Minulla on neljän kuukauden kokemus, mitä todellinen isänmaanrakkaus saa ihmisen uhraamaan.

Ajatella, mikä uhraus luopua omista mukavuuksistaan ja ottaa ventovieras ihminen sillä tavalla hoiviinsa kuin hän on tehnyt. Tullessani tänne olin väsynyt työstä ja surusta. Mieheni oli kaatunut, nuori onnemme loppunut alkuunsa, tulevaisuus näytti olemattomalta, mutta lempeä hymy ja herttainen ystävällisyys on odottanut minua joka päivä. Olen oppinut näkemään asuntoemännässäni yhden oikeimmista suomalaisista. Enkä minä ole ainoa, meitä on saman kodin lämpöä jakamassa kolme lottia. Kahdelta meistä on koti jäänyt rajan taa.

Miksi emme omistaisi kauniita sanoja näille lotille. Paljon samanlaisia lottia toivoen Aino Palmumaa.”

Kirje. E-litin sk ja lotat s. 149-150.

Kausalan aseman päiväkirja kertoo

Sota-arkistosta löytyy tuntemattomaksi jääneen henkilön puhtaaksi käsin kirjoittama Kausalan aseman is-miesten eli ilmasuojelukomppanian aseman päivystyksen päiväkirja. Se kertoo toiminnasta kesä-heinäkuulla 1944.

- 14.6. Asetettu 1+4 miehen vahvuinen is-ryhmä avustamaan evakkojunissa kulkevan karjan ruokintaa. Kausala määrätty siirrettävän karjan ruokintapaikaksi.
- 15.6. Is-ryhmän toiminta jatkuu.
- 16.6. Ryhmän toimesta 12 siirtoväen karjajunaa muonitettu.
- 17.6. Piiriesikunnan määräyksestä asetettu Mankalan asemalle vartio 1+3. Viety kaksi pidätettyä sotilaskarkuria Kouvolaan. Kausalan aseman ryhmä avustanut 14 junaa.
- 18.6. Samaa kuin edellisenä päivänä, lisäksi 10 is-miestä avustamassa puolustusvoimille otettujen traktorien kuljetuksessa ja lastauksessa.
- 19.6. 1+2 partio polkupyörillä Säyhteen, Tapolan ja Mankalan teillä, ilmoitus oudon näköisestä luutnantista.
- 20.6. Viety kaksi pidätettyä Kouvolaan. Seitsemällä henkilöautolla saapui 30 siirtolaista, naisia, lapsia ja vanhuksia. Nämä sijoitettiin Kausalan rukoushuoneelle missä heidät muonitettiin ja lähetettiin edelleen seuraavana päivänä sijoituskuntiinsa.
- 21.6. Perustettiin siirtoväen huoltoasema Kausalan Työväentalolle, jossa lotat hoitavat muonituksen. Vahvistettiin Kausalan aseman ryhmä 1+6 vahvuiseksi, sillä tästä ryhmästä tulee yhden miehen olla ohjaamassa Työväentalolle saapuvaa siirtoväkeä.
- 22.6. Siirtoväkeä kulkenut paikakunnan läpi maanteitse 500-600 henkeä ja melkein sama määrä hevosia. Hevosia yöpynyt 112 hoitajineen. Muutamilla hevosilla kengät loppuneet. Kengittäminen vaikeaa, kun nauvoja ei saatu.
- 23.6. Siirtoväkeä kulki virtanaan ohitse. Heitä koitettu auttaa kaikin mahdollisin keinoin. Pohjois-littiin perustettiin siirtoväen huoltoasema.
- 24.6. Rankkasateessa sijoitettiin siirtoväen karjaa ja hevosia eri taloihin, noin 50 lehmää ja 30 hevosta sekä joukko lampaita.
- 25.6. Pohjois-litistä tulleiden ilmoitusten johdosta, että sielläpäin siirtokarja olisi syönyt heinä- ja viljapellot tyhjiksi, tarkastettiin asia nimismies Pasasen ja Jaalan siirtoväen huollon johtajan kanssa. Tulleet ilmiannot havaittiin kokonaan perättömiksi. Vuolenkosken huoltoasema toimii moitteettomasti samoin karjan ja hevosten ruokintapaikat hyvin järjestetty. Kausalan asemalle saatiin rautatievaunuja, joihin voitiin aloittaa päivittäin saapuvan sairaan ja väsyneen siirtokarjan ja varsallisten hevosten lastaus. Lastattiin 13 vau-nukuormaa. Lastauspäälliköksi määrättiin ylik. Oiva Myllylä.

- 26.6. Siirtoväen kulku jatkuu tasaisena virtana. Päivittäin jaetaan huolto-
asemalla 1000-1500 muona-annosta. Väsynyttä karjaa, hevosia ja
ihmisiä lastattiin 12 vaunukuormaa.
- 27.6. Siirtoväkeä kylä täynnä. Useat kieltäytyvät jatkamasta matkaa selittä-
en karjan olevan väsynyttä ja varsojen kavioiden olevan loppuun
kuluneita. Kun ilmoitettiin, että paikalle kutsutaan eläinlääkäri
tarkastamaan asiaa, lähti suurin osa valittajista matkaansa.
Rautatievaunuja ei saatu.
- 28.6. Vaunuja ei saatu. Kylä taas täyttymässä. Siirtoväki yhä haluttomam-
paa jatkamaan matkaansa maitse. Asiaan on ehkä vaikuttanut kun
heille on matkan aikana ilmoitettu, että menkää Kausalaan, siellä
saatte vaunuja. Todennäköisesti heille on jossain huoltohenkilöstö
näin ilmoittanut saadakseen heidät kohdaltaan menemään edelleen.

Siirtokarjakortti.

Kortti seuraa eläintä. — Jatko-merkinnät
tekee ja niistä vastaa eläimen huoltaja.

Eläimen laatu, nimi, numero, tuntomenkkejä:

Eläimen omistaja: synt. siirtokunta

kylä talo

Sijoitusviljelmän haltija: sijoituskunta
Jokinen

kylä talo

siirretty *3.13.* sijoituskunta *Jilli*

kylä *Jokinen* talo *B. Myllylä*

siirretty *1.* sijoituskunta

kylä talo

Eläin on kantanut:

» » astutettu:

Lehmän tuotanto kunkin kuukauden 5, 15 ja 25 pv. punnittuna:

v. 1944 heinäkuu	kg	kg	kg	v. 1945 huhtikuu	kg	kg	kg
elokuu	"	"	"	toukokuu	"	"	"
syyskuu	"	"	"	kesäkuu	"	"	"
lokakuu	"	"	"	heinäkuu	"	"	"
marraskuu	<i>16</i>	<i>27</i>	<i>47</i>	elokuu	"	"	"
joulukuu	<i>21</i>	<i>21</i>	<i>24</i>	syyskuu	"	"	"
v. 1945 tammikuu	<i>24</i>	<i>24</i>	<i>24</i>	lokakuu	"	"	"
helmikuu	"	"	"	marraskuu	"	"	"
maaliskuu	"	"	"	joulukuu	"	"	"

Lisämerkintöjä hevosten työhönkäytöstä, lampaiden villan tuotannosta y m. merkinnät on tehtävä kortin takasivulle.

S O. 83. 20,000. 9. 44. ...

Tällainen kortti täytettiin karjan jokaiselle yksilölle. Haalistunut kortti on Jokuen Myllylästä ja lehmän tuotanto vaatimaton koelypsypäivinä. Hämeen maakunta-arkisto.

- 29.6. Saatiin 43 vaunua, joten melkein kaikki kylässä ollut heikompi karja saatiin kulkemaan määräpaikkoihinsa.
- 30.6. Vaunuton päivä.
- 1.7. 32 vaunua. Pahin ruuhka taas purettu.
- 2.7. Tavaksi tullutta huoltohommaa kengityksineen ja lastauksineen. 14 vaunua.
- 3.7. Lastattiin 21 vaunua.
- 5.7. Lastaukset Kausalassa jatkuvat, 22 vaunua. Pohjois-litin kautta jatkuu tasainen virta Vierumäen suuntaan . Vierumäessä ei ole saatu vaunuja. Joitakin on lähtenyt kulkemaan takaisin Kausalaan, vaikka matkaa on 45 kilometriä. Myöskin Jaalasta kulkeutuu joitakin luvatta Kausalaan. Tämä estetään.
- 6.7. Myös tuntematonta karjaa saapuu. Järjestelyssä avustavat pääasias-
sa sotilaspojat. Karjaa sijoitetaan siirtoväen huollon johtajan määräämiin paikkoihin. 22 vaunua lastatetaan.
- 7.7. Siirtoväen joukot harventuneet. Karja saadaan jo kaikki vaunuihin ja hevosistakin suuri osa. Asemalla toiminut is-miesten ryhmä poistettiin. Tilalle otettiin palkattua naisväkeä. Karjajunia, joissa olevat elukat huollettiin, meni vuorokaudessa 10 - 15.
- 8.7. Verrattain hiljaista . Ainoastaan neljä vaunua lastattiin.
- 9.7. Lastattiin 15 vaunua. Kaikki kuljetusta pyytäneet voitiin lastata.
- 10.7. Edelleen hiljaista, lastausta kuusi vaunua.
- 11.7. Lastattiin kuusi vaunua.
- 12.7. Lastattiin seitsemän vaunua.
- 17.7. Siirtoväki on kaiketi jo mennyt. Ainoastaan muutamia enää saapuu päivittäin. Kaksi vaunua lastattiin.
- 19.7. Ei mitään maininnan arvoista. Joka päivä käy siirtolaisia, etsivät karjaansa ja tavaroitaan. Niitä tiedustellaan ja koitetaan auttaa kuljetuksessa. Odotellaan, että kerääntyy samalle tai vierekkäisille meneviä koko vaunukuormia, jolloin ne lastataan.
- 30.7. Koko loppu kuukausi kului järjestelyissä. Kerättiin aina samalle asemalle meneviä niin että lähetykset voitiin tehdä täysin vaunukuormin. Järjestely sujui hankauksitta, vaikka toimihenkilöiden puute joskus kiusasi.
- Hyvä yhteisymmärrys ja -toiminta paikkakunnan nimismiehen kanssa oli suurena apuna. Näin päättyy tämä erillinen päiväkirja. Syyskuussa tapahtuneen rauhanteon jälkeen alkoi uusi siirtoväen liike, josta ei vastaavaa kertomusta ole.

Tekijän kiitokset

Yksi motiivi tätä kirjaa tehdessä on ollut se, että menneestä kiinnostuneet karjalaisseurat ja yhdistykset löytäisivät nämäkin arkistot. Siirtoväen huollon johtajat ovat uskollisesti arkistoineet tärkeitä osia valtavasta paperimäärästä, joka syntyi, kun yli 400 000 evakkoa liikkui ristiin rastiin pitkin Suomenmaata hellan kulmaa etsimässä. Maakunta-arkistot ja kuntien viranomaiset auttavat, jos haluatte paikkakuntanne ”vaikeat vuodet” kansien väliin.

Parhaat kiitokset yhteistyöstä ja avusta pitkään venyneen kirjoitustyön yhteydessä mukana olleille henkilöille. Taloudellisesti on työtä tukenut Karjalan Lliton yhteydessä toimiva Karjalan Säätiö. Täysin sattumalta selvisi, että oma isäni on ollut säätiötä perustamassa ja jopa

ensimmäisenä asiamiehenä. Kiitokset tuesta Koiviston - Säätiölle. Se on uskonut alusta saakka, että kirjasta tulee totta.

Kirjan loppuosaan olen pelastanut kirjoitustyön yhteydessä eteen tulleita sirpaleita matkan varrelta.

Lopuksi vielä parhaat kiitokset vaimolleni Marjalle, joka jälleen hyvähermoisena ja itsekin historiikkeja kirjoittaneena on paimentanut kirjan asun ja tekstin sellaiseen kuntoon, että taitavat kädet Korian kirjapainossa ovat pystyneet tekstin taitamaan ja painokone on voinut ne ottaa kitaansa. Kirja on viivästynyt monesta syystä, mutta nyt ovat nämäkin tärkeät asiat tallessa.

Antti Pullinen

Tekijä

Kirjoittaja on syntynyt 1935 Viipurin maalaiskunnassa. Kolmea kansakoulua ja viittä oppikoulua käyneenä hän opiskeli valtiotieteiden maisteriksi. Hän on toiminut yli vuosikymmenen Helsingin Sanomain ja Yleisradion eduskuntatoimittajana sekä runsaat kaksi vuosikymmentä S. Työnantajain Keskusliiton tiedotuspäällikönä. Antti Pullinen on ollut kirjoittamassa pariakymmentä kirjaa, joista kymme-

nen on itsenäisiä kokonaisia teoksia. Hän on ollut mukana kotiseutu- ja kyläkirjoissa Antreasta, Viipurin maalaiskunnasta ja viimeksi Iitistä. Historiikkeja on syntynyt sähkö- ja vakuutusyhtiöstä sekä Etelä-litin suojeluskunnasta ja lotista yhdessä vaimonsa Marjan kanssa.

Toukokuussa 2007
Sanapaja Oy.

Käytetyt lähteet ja aiheesta enemmän

Päälähde

Iitin siirtoväen huollon johtajan arkisto 1939-47. Hämeen maakunta-arkisto.

Lähteitä ja lisätietoa

Olavi Anttila: Iitin historia III. S. 283-289. 298-299. Jyväskylä 2000.

Marja Gerber: Annikki Järven elämäkerta. Hamina 2002.

Ilkka Hietanen: Siirtolaisten asettuminen Lyöttilään. Lyöttilän perinnepiiriin moniste n.2000.

Martta Jantunen: Häätapoja Vuoksenrannassa ja Karjalassa.

Selma Junkkari: Evakkotytön tarina. Vammalat 984.

Annikki Järvi: Muistelmia.

Erkki Lallukka: Iitin Karjalaiset ry 50 vuotta. Iitti 1997.

Erkki Lallukka: Lyöttilän siirtolaistilat. Tietokonetallenne n. 1990.

Erkki Lallukka: Muistoja Marjalan- niemestä sekä evakkoajalta. Tietokonetallenne 2005.

Toivo Luukkanen: Runoja

Pirjo Markkola ym: Suomen maatalouden historia lii. S.27-90. Helsinki 2004.

Aila Mukula: Evakkomatkoja Marjalanniemestä Iittiin. Moniste.

Erkki Paukkunen (toim.): Käkisalmen Hirvisaari. Kirjakas 2003.

Antti ja Marja Pullinen: Sama kaiku on askelten. Etelä-Iitin suojeluskunnan ja lottien matkassa 1918 - 1944. s. 219-228. Padasjoki 2002.

Antti Pullinen: Vuoksen perintö. Vuoksen Säätiö 1999.

Aino Ravanti: Evakkotaipaleelta.

Leena Rossi: Koivistolaiset evakossa 1939-1949. Koivisto-Säätiö 2008.

Hellin Tauru: Muistojen tilkkutäkki. Vuoksen Säätiö 1994.

Liisu Tuomala: Veikkolan lahjoitusmaahovista Perheniemen kartanoon. 1991.

Liisu Tuomala: Perheniemen kolhoosi. Näytelmä.

Liisu Tuomala: Evakko aika. Moniste.

Heikki Waris ym.: Siirtoväen sopeutuminen. Otava 1952.

Vahvialan vanhakyläläiset: Vanhakylä Vahvialassa.

Hannu Vuorela: Ankkapurhalta Järvi-Anjalaan. S. 103. 408-431. Jyväskylä 2003.

Haastatteluja Antti Pullinen ym. 2005.

Väinö Huovilainen Taasian koulun VI luokalta. Iitinseutu 29.3.1962